

نگاهی
به عمده‌ترین
روندها
در اقتصاد ایران

از رفعم ارضی تا امروز

بهار ۱۳۶۷

نگاهی به عمده‌ترین روندها در اقتصاد ایران

از رفعم ارضی تا امروز

و

ضمیمه آماری

فصل چهارم بر نامه مصوب کمیسیون بر نامه

صفحه :

عنوان :

- ۱- وضع کشاورزی کشور در آستانه اصلاحات ارضی _____
- ۲- اشکال مالکیت بر زمین پیش از اصلاحات ارضی _____
- ۳- تمولات ارضی طی سالهای پس از انقلاب _____
- ۴- بررسی نتایج _____
- ۵- بررسی جمعیت و نیروی انسانی _____
- ۶- همده ترین روندها در صنایع کشور _____
- ۷- تولید ناخالص داخلی و سهم بخشهای اصلی اقتصاد کشور در آن _____
- ۸- نفت _____
- ۹- صادرات و واردات _____
- ۱۰- بانکها، اعتبارات و نقدینگی بخش خصوصی _____
- ۱۱- زیر نویسها _____
- ۱۲- جدا اول _____

تحولات اقتصاد ایران پس از رفرم ارضی

۱- وضع کشاورزی کشور در آستانه اصلاحات ارضی :

در آستانه اصلاحات ارضی ۶۹٪ جمعیت ۲۲ میلیونی کشور مقیم روستاها بودند و تعداد روستاهای ایران حدود ۷۴۵ ۶۶ پارچه تضمین زده میشد. همچنین ۶/۴۹ درصد از جمعیت شافل کشور در بخش کشاورزی اشتغال داشته و سهم تولیدات کشاورزی در درآمد ملی ۸/۳۱ درصد بود. یعنی در واقع به دلیل عقب ماندگی بیش از حد کشاورزی کشور و فلبه مناسبات نیمه فئودالی و فئودالی و استفاده از روشهای عقب مانده تولید، نزدیک به نیمی از جمعیت شافل کشور فقط ۸/۳۱ درصد از درآمد ملی را تولید میکردند.

بموجب آمارگیری کشاورزی سال ۱۳۳۹ در آن زمان ۴۱ درصد زمینهای زیر کشت آبی و ۵۹ درصد آن دیم بود. همچنین مهمترین منابع آبیاری زمینهای زراعتی، قناتها بودند (۱) و کل زمینهای زراعی کشور به ۷ میلیون هکتار بالغ میشد (جدول ۱).

در آستانه رفرم بر اساس آمارهای حکومتی فقط ۶۵۵۵ دستگاه تراکتور در سراسر کشور وجود داشت که به کار شخم زمینها میپرداخت، بخش اعظم پروسه تولید با استفاده از نیروی کار ارزان دهقانان صورت میپذیرفت (۲). جدول شماره ۳ که در آن نسبت استفاده از ماشین، دام و نیروی انسانی در تولید کشاورزی ۳ استان پیشرفته کشور نشان داده شده است، خود گویای این واقعیت است.

اشکال مالکیت بر زمین پیش از اصلاحات ارضی

همده ترین شکل مالکیت بر زمین قبل از اصلاحات ارضی مالکیت اربابی بود. بر اساس آمارهای دولتی آن زمان قبل از اصلاحات ارضی ۵۶ درصد زمینها در دست بزرگ مالکان و ۱۳ درصد آن نیز در تملک سران عشایر بود. بدین ترتیب نزدیک به ۷۰٪ زمینهای زراعتی کشور در اختیار مالکان و سران عشایر قرار داشت که کمی بیشتر از ۱٪ جمعیت روستاها را تشکیل میدادند.

طبق همین آمارها میزان اراضی موقوفه مشتمل بر ۶۰۰۰۰۰ دهه، اراضی سلطنتی ۲۱۶۷/ دهه و اراضی خالصه (آندسته از اراضی که مالکیت آن به دولت تعلق دارد) حدوداً ۲۱۰۹۱ دهه بود.

در آستانه فرم ارضی ۶۰٪ دهقانان فاقد زمین، ۲۳٪ مالک کمتر از یک هکتار و ۱۰٪ یک تا سه هکتار زمین داشتند. بدین ترتیب ۹۳٪ دهقانان بی زمین و فقط ۷٪ از آنها بیش از سه هکتار زمین در اختیار داشتند (۳). بر اساس جدول شماره ۴ شکل بهره برداری از زمینهای کشاورزی در سال ۱۳۳۹ بدین قرار بود که حدود ۵۵/۹٪ از بهره برداریهای کشاورزی یا عبارت دیگر ۶۲/۲٪ از زمینهای زراعی بشکل رهیتی (مزارعه) و اجاره ای اداره میشد و ۲۶/۲٪ از کل زمینهای زراعی بصورت ملکی مورد بهره برداری قرار میگرفت. (۴)

پرداخت بهره ارضی به اشکال گوناگون توسط دهقانان به مالکان از خصوصیات مهم نظام فئودالی، از عوامل مهم بازدارنده رشد نیروهای مولده در کشاورزی کشور و مانع اصلی تجدید تولید وسیع در کشاورزی بوده است.

بر خلاف سیستم مزارعه، سیستم اجاره بخصوص زمانیکه اجاره بها بصورت نقدی پرداخت میشود در رشد تولید و مناسبات سرمایه داری موثر است. زیرا به رشد اقتصاد کالائی و بازار در روستا کمک میکند. قبل از اصلاحات ارضی بیش از نیمی از زمینهای زراعی کشور بر اساس سیستم مزارعه (رهیتی) اداره میشد و این امر خود حاکی از حضور قوی مناسبات فئودالی است.

بررسی تحولات ارضی در روستاهای کشور از سال ۱۳۳۹ تا ۱۳۵۵ که آخرین مرحله اصلاحات ارضی به اجرا گذارده شده، (جدول شماره ۵) حاکی از آنست که بر اثر تغییرات در اوضاع اجتماعی و اقتصادی روستاهای کشور، جمعیت ساکن در روستاها رو به کاهش گذارد. اهمیت کاهش جمعیت روستائی با توجه به نرخ بالای رشد جمعیت در روستاها، بیشتر روشن میشود. این امر بطور همده بدلیل مهاجرت های گسترده روستائیان به شهرها بوده است. بسیاری از دهقانان بی نسق بر اثر اصلاحات ارضی از خرید زمین محروم شدند و به گروه عظیم بیگاران، بزرگران، کارگران کشاورزی و دیگر اقشار خوش نشین روستائی ملحق گردیدند. ایجاد شرکت های سهامی زراعی، واحدهای کشت و صنعت و

تولید مکانیزه کشاورزی، بخش کوچکی از آنها را جذب کرد. بهلاوه ایجاد هر سه های جدید کار و فعالیت در شهرها، بدنبال رشد تولید ماشینی، مهاجرت روستائیان به شهرها را تسریع نمود. طی سالهای آخر حکومت شاه و دوران حاکمیت جمهوری اسلامی در مجموع بدلیل تشدید تشریفبندی در میان دهقانان، از هم گسیختگی سازمان تولید در روستاها و غیر اقتصادی بودن تولید در واحدهای کوچک، بر تعداد کارگران کشاورزی و خوشنشینان و مهاجرین روستائی افزوده شد.

جدول ۵ بخوبی نشان میدهد که بر اثر فرم ارضی و نیز در اثر رشد جمعیت کل بهره برداران بازمین از حدود ۱/۹ میلیون خانوار در سال ۱۳۳۹ به حدود ۲/۵ میلیون خانوار در سال ۱۳۵۵ افزایش یافتند. در سال ۱۳۳۹ چهل درصد کل خانوارهای روستائی کمتر از ۲ هکتار زمین در اختیار داشتند. این رقم در سال ۱۳۵۵ به ۳۴/۶ درصد کاهش یافت. اما بر تعداد مطلق بهره برداران بی زمین و کم زمین افزوده شد. کل خانوارهای بی زمین و کم زمین در سال ۱۳۳۹ پنج درصد کل اراضی مزروعی و در سال ۱۳۵۵، ۴/۳ درصد آنرا در اختیار داشتند. این در حالی بود که تعداد آنها از حدود ۱/۳ میلیون خانوار به ۱/۷ میلیون خانوار افزایش پیدا کرد.

دهقانان کم زمین بدلیل پائین بودن بازدهی تولید، محدودیت مساحت زمین ها و بکارگیری شیوه های سنتی و عقب مانده در تولید، اغلب قادر نبودند حداقل معیشت خود را تامین نمایند و بخشی از سال را به کار در شهرها می پرداختند. حل مسئله زمین همواره یکی از خواستهای اصلی این گروه بهره برداران را تشکیل میداد.

طی سالهای ۵۵-۱۳۳۹ و ۶۱-۱۳۵۵ بر تعداد بهره برداران ۲ تا ۵ هکتاری تقریباً بارش ثابتی افزوده شد. این گروه در سال ۱۳۶۱، ۶۳۳ هزار خانوار بوده اند که حدود ۲ میلیون هکتار از اراضی زراعی را در اختیار داشتند. بهره برداران ۲ تا ۵ هکتاری پس از بهره برداران کمتر از ۲ هکتار وسیع ترین تشر و روستاها را تشکیل میدهند.

تعداد خانوارهای خرده مالک که بین ۵ تا ۱۰ هکتار زمین در اختیار داشتند طی سالهای ۵۵-۱۳۳۹ افزایش قابل ملاحظه ای پیدا کرد. اما این روند طی سالهای ۶۱-۱۳۵۵ سیر نزولی پیمود (جدول شماره ۵). علت این امر را باید عمدتاً در خرید زمینهای آنها توسط مالکان بزرگ، کشت و صنعت ها و یا ادغام واحدهای آنها توسط شرکتی سهامی زراعی طی سالهای ۱۳۵۵ و ۱۳۵۶ جستجو کرد. در سال ۶۱ این گروه بهره برداران حدود ۲/۸ میلیون هکتار زمین در اختیار داشتند (۵). این گروه طی سالهای ۵۵-۱۳۳۹ موقعیت مناسبی در اقتصاد روستائی کشور پیدا کردند، اما پس از سال ۱۳۵۵ موقعیت اقتصادی آنها تضعیف شد. تعداد خانوارهای بهره بردار ۱۰ تا ۵ هکتاری، طی سالهای ۵۵-

۱۳۳۹ افزایش یافت. ولی از سال ۱۳۵۵ تا ۱۳۶۱ کاهش پیدا کرد. این گروه در سال ۱۳۶۱ حدود ۵/۷ میلیون هکتار اراضی مزروعی کل کشور را در اختیار داشتند که از این میان حدود ۱/۳ میلیون هکتار آن متعلق به بهره برداران ۲۵ تا کمتر از ۵۰ هکتار بوده است. بهره برداران ۱۰ تا ۲۵ هکتاری (دهقانان مرفه = بورژوازی ده) که در سال ۱۳۶۱، ۳۳ درصد کل اراضی زراعی را در دست داشتند بلحاظ اقتصادی قویترین قشر دهقانان را تشکیل میدهند.

جدول مورد بحث نشان میدهد که طی سالهای ۵۵-۱۳۳۹ مساحت زمینی که در اختیار بهره برداران بالای ۵۰ هکتار قرار داشت از ۱۳/۷ درصد کل زمینهای زراعی کشور به ۲۱/۴ درصد در سال ۱۳۵۵ افزایش یافت. همچنین طی سالهای ۶۱-۱۳۵۵ تعداد واحدهای بهره برداری ۱۰۰ هکتار و بالاتر به نصف تقلیل یافت و مساحت زمینهای یزراعتی آنها نیز از ۱۴/۹ درصد کل زمینهای زراعتی به ۷/۷ درصد در سال ۱۳۶۱ رسید. این امر در رابطه با فرار افراد خانواده سلطنتی و امر او سرسپردگان لشکری و کشوری رژیم شاه که زمینهای بزرگ و مرغوبی در اختیار داشتند، همچنین دولتی شدن کشت و صنعت های خصوصی متعلق به فراریان قابل توضیح است. لازم به یادآوری است که این بخش از زمینها بطور عمده در اختیار دولت قرار گرفت و بخشی از آنها که توسط دهقانان مصادره شده بود نیز بعداً تحت سرپرستی دولت تحت عنوان 'زمینهای کشت فوقت' مورد بهره برداری قرار گرفت. با اینهمه کاهش تعداد و مساحت واحدهای بهره برداری ۱۰۰ هکتار و بالاتر طی سالهای ۶۱-۱۳۵۵ نشانه کاهش وزن بزرگ مالکین در اقتصاد کشاورزی کشور است.

بدین ترتیب اصلاحات ارضی به مالکیت فئودالی بر زمین و مناسبات فئودالی و نیمه فئودالی ضربات جدی وارد ساخت. قشر وسیعی از خوش نشینان را ایجاد نمود که اغلب به کار مزدوری میپرداختند. و خره مالکی را بطور چشمگیری رخد داد. رفرم ائشار مرئه دهقانان را به پایگاه اصلی رژیم در روستا مبدل نمود و دهقانان میانه حال را بیطرف کرد. مالکیت خصوصی و سرمایه داری را بر زمین افزایش داد و تشویق کرد. بطوریکه در اوایل دهه ۵۰ تمرکز زمین در دست مالکان بزرگی که به شیوه سرمایه داری تولید میکردند افزایش پیدا کرد (جدول ۵).

رشد مناسبات سرمایه داری آرایش طبقاتی روستای ایران را تغییر داد. تعداد مالکانی که به شیوه مزارعه و اجاره داری زمینهای خود را اداره میکردند کاهش یافتند و جای آنها را مالکانی گرفتند که املاک خود را تحت عنوان 'مکانیزه' حفظ نموده بودند و بایه شیوه سرمایه داری کشت و زرع میکردند. تمرکز وسایل تولید در دست مالکان و گسترش مناسبات سرمایه داری، اختلاف طبقاتی را در روستا افزایش داد و بر خیل بیکاران روستائی افزود.

ایجاد شرکتهای سهامی زراعی، واحدهای کشت و صنعت، واحدهای دامپروری خصوصی، بانکها و ادارات دولتی و شرکتهای تعاونی در روستاها همگی در خدمت و در جهت رشد مناسبات سرمایه داری در روستاها بود و عمل کرد.

تا قبل از اصلاحات ارضی بدلیل وجود نیروی کار ارزان دهقانان در روستاها، مالکین استفاده چندانی از ماشین آلات کشاورزی نمیکردند. در سال ۱۳۳۹ کل تراکتورهای موجود در کشور ۶ هزار واحد بود. این تعداد در سال ۱۳۵۲ به ۳۳ هزار در سال ۱۳۵۶ به ۵۹ هزار و در سال ۱۳۶۱ به نزدیک به ۱۰۰ هزار دستگاه رسید (جدول شماره ۶). در سال ۱۳۵۳ بهره برداران باز مینهای ۱۰ هکتار به بالا که حدود ۶۷ درصد کل زمینهای زراعتی کشور را در اختیار داشتند بطور متوسط ۸۵٪ مینهای خود را با تراکتور شخم میدادند (جدول ۷). هر چند این رقم در مورد بهره برداریهای ۲ هکتار بسیار پائین بود و سایر مراحل کاشت و برداشت محصول را در بر نگیرفت، ولی با اینهمه نشانه رشد بکارگیری ماشین آلات کشاورزی در تولید زراعی کشور بوده است.

جدول شماره ۸ مبین آنست که بدون استثنا همه بهره برداریهای باز زمین بخشی از تولید خود را به بازار عرضه میکردند. هر چند این میزان بسته به کمیت زمین بهره برداریها متفاوت است. اما حاکی از آنست که اقتصاد طبیعی جای خود را به تولید کالائی داده و دهقانان هم از لحاظ مصارف شخصی و هم بلحاظ تمهید نیازهای تولیدی و فروش محصول اضافی تابع بازارند.

تحولات ارضی طی سالهای پس از انقلاب

بر اساس جدول شماره ۵ در سال ۱۳۵۵، ۳۴/۶ درصد کل بهره برداریهای کمتر از ۲ هکتار زمین (دهقانان کم زمین)، ۴/۳ درصد کل زمینهای زراعی کشور را در اختیار داشتند. متوسط زمینهای این بهره برداران حدود ۷/۷ هکتار بود. این در حالی بود که بهره برداریهای بایبش از ۵۰ هکتار زمین که ۸۶/۸ درصد کل خانوارهای بهره برداران تشکیل میدادند، حدود ۴۱/۴ درصد کل زمینهای زراعی کشور را تصاحب کرده بودند. اگر میزان زمینهای بهره برداران ۲۵ تا ۵۰ هکتاری که در سال ۱۳۵۵ حدود یک میلیون هکتار بوده است نیز اضافه شود، کل زمینهایی که در سال ۵۵ در اختیار بزرگ مالکان قرار داشتند به ۴/۵ میلیون هکتار بالغ میگردد و این امر نشان دهنده حدت مسئله زمین در روستای ایران بوده است.

گروه بهره برداران بی زمین در سال ۱۳۵۵، ۵۱۳ هزار خانوار یعنی ۱۷ درصد کل جمعیت روستائی کشور را تشکیل میداد و در مجموع دهقانان بی زمین و کم زمین (کمتر از ۲ هکتار) رویهم

۵۱/۶ در صد کل خانوارهای روستائی کشور بودند .

همده ترین تغییر در وضع مالکیت اراضی کشاورزی پس از انقلاب در محدوده سالهای ۵۹-۱۳۵۷ بوقوع پیوسته است . بر اساس آمارهای حکومتی در این دوره هیئت های هفت نفره واگذاری زمین حدود ۲۵۰ هزار هکتار از زمینهای دایره و بایر مالکان بزرگ را به دهقانان واگذار کردند (۶) . همین دهقانان خود نزدیک به ۸۰۰ هزار هکتار از زمینهای مالکان بزرگ را تصاحب نمودند . تکلیف مالکیت این اراضی که به زمینهای کشت موقت معروف است تا سال ۱۳۶۱ معلوم نبود ولی پس از آن روند بازگرداندن آنها به مالکان بزرگ آغاز گشت و شدت گرفت ولی آمار دقیقی از میزان زمینهای کشت موقت در حال حاضر در دست نیست (۷) .

با اینهمه وسعت زمینهای بهره برداریهای بیش از ۲۰ هکتار در سال ۱۳۶۱ بیش از ۳/۱ میلیون هکتار بوده است (بدون احتساب زمینهای کشت موقت) . در همین سال تعداد بهره برداران بی زمین و کم زمین (زیر ۲ هکتار) ۱/۷ میلیون خانوار و وسعت زمینهای زراعی آنها ۸۵۹ هزار هکتار و متوسط زمین این بهره برداران ۵/۰ هکتار بود . بررسی آمارهای فوق تداوم حدت مساله زمین در روستای ایران را به نمایش میگذارد .

برخی نتایج

در مجموع میتوان گفت که اصلاحات ارضی و تحولات اجتماعی - اقتصادی بعد آن ، مناسبات سرمایه داری را در روستای ایران به مناسبات قالب بدل ساخت ، اما هنوز سطح رشد سرمایه داری در ده ایران بسیار پائین بوده و تولید خرد و پراکنده است . طی روندهائی که در دو دهه اخیر در روستاهای ایران بوقوع پیوست :

- اقتصاد طبیعی (جنسی) (۸) و جریان یکنواخت تولید ، جای خود را به اقتصاد کالائی و تولید برای بازار داده است . کار مزدگیری گسترش یافته (۹) و از مناسبات پدرشاهی و فئودالی بقیائی بر جاست .
- بر بستر ویژگیهای تولید کشاورزی کشور ، سیطره تولید کالائی هنوز امکان از میان برداشتن پراکندگی تولید و واحدهای کوچک اقتصادی را مهیا نساخته است . هنوز بازارهای کوچک محلی موجود بوده و بخش عمده مبادلات در آنها صورت میگیرد .

- در پاره ای از نقاط کشور هنوز پرداخت مزد جنسی ، سیستم مزارعه و سایر مناسبات عقب مانده نظیر بیگاری و امثالهم موجود است ، و این امر عامل کندی رشد اقتصاد کالائی است .

- برخی ابزارها و وسائل دستی تولید از جمله گاو آهن تا حد زیادی جای خود را به برخی ماشین آلات

داده‌اند. با این حال سطح کاربرد تکنولوژی مدرن و پیشرفته در کشاورزی ایران همچنان بسیار پایین است.

- بر اساس رشد مناسبات سرمایه‌داری در روستا از میزان جمعیت ساکن در روستاها و نیروی فعال در رابطه با تولید کشاورزی نسبت به نیروی فعال در بخش صنایع کاسته شده است.

- تجزیه طبقات دهقانان افزایش یافته، ساخت طبقاتی در روستاها دستخوش تغییراتی گردیده، پرولتاریا و بورژوازی ده ایجاد شده، مهاجرت شدت یافته و بخش عمده‌ای از مهاجرین از روستا به درون اقشار حاشیه‌ای سرریز شده‌اند.

- وجود تضادهائی که قلبه اقتصاد کالائی و تولید سرمایه‌داری عامل آنست، چه در تولید کشاورزی و چه در مناسبات اجتماعی در روستای ایران ملموس است. وجود پدیده‌هائی نظیر رقابت، خرید و فروش و اجاره زمین، استخدام کارگر مزدبگیر زراعی، حضور اقلیتی مرفه در روستاها، استثمار از طریق سلف‌خری، واسطه‌گری و سرمایه‌تجاری حاکی از این امر است.

***:**

بررسی جمعیت و نیروی انسانی

بر اساس جداول شماره ۱۰ و ۱۳ جمعیت کل کشور از حدود ۲۱ میلیون نفر در سال ۱۳۳۸ به ۳۴/۵ میلیون نفر در سال ۱۳۵۶ و (۴۲ میلیون نفر در سال ۱۳۶۲) (۱۰)، ۴۹ میلیون نفر در سال ۱۳۶۵ افزایش یافت. طی سالهای ۱۳۳۵-۶۲ ترکیب سنی جمعیت جوانتر شد. جمعیت زیر بیست سال کشور در سال ۱۳۳۵، ۴۹/۷ درصد کل جمعیت کشور را تشکیل میداد، این رقم در برآوردهای سال ۱۳۶۲ به ۳۵/۵ درصد رسید. علاوه بر همین دوره جمعیت ۲۰ تا ۶ ساله کشور از ۴۴/۹ درصد کل جمعیت به ۴۱/۲ درصد آن کاهش یافت.

در این میان جمعیت مناطق شهری افزایش چشمگیری داشت و از ۳۳/۴ درصد کل جمعیت کشور در سال ۱۳۳۸ به ۵۴/۵ درصد سال ۱۳۶۵ رسید.

مهمترین عامل تغییر نسبت جمعیت شهر و روستا افزایش مهاجرت از روستاها به شهرها در پی تغییر و تحولات ناشی از رشد تولید و مناسبات سرمایه‌داری بوده است. انگیزه اصلی مهاجرین روستاها به شهرها را فروش نیروی کار تشکیل میداد. افزایش سرمایه‌گذاری در صنعت و گسترش بخش خدمات سبب ایجاد بازار کار در شهرها و عامل مهاجرت‌های وسیع روستائی بوده است. این امر نیروی ذخیره و سیاهی برای بازار خرید نیروی کار فراهم ساخت. بنوبه خود بر رشد اقتصاد کالائی - پولی موثر افتاد و مناسبات سرمایه‌داری را گسترش داد. ضعف بخشهای اصلی اقتصاد کشور به جذب نیروی کار آزاد شده،

به ایجاد و افزایش انتشار حاشیه‌ای سرعت بخشید.

طی سالهای ۵۶-۱۳۳۸ تغییرات مهمی در میزان جمعیت شاغل در رشته‌های گوناگون فعالیت اقتصادی پدیدار گردید (جدول ۱۲). جمعیت فعال در بخش کشاورزی از ۵۲ درصد کل جمعیت فعال کشور در سال ۱۳۳۸ به ۳۲ درصد در سال ۱۳۵۶ کاهش یافت. این در حالی بود که سهم بخش کشاورزی در تولید ناخالص داخلی از ۳/۲۴ درصد در سال ۱۳۳۸ به نزدیک به یک سوم یعنی ۸/۷ درصد در سال ۱۳۵۶ تقلیل یافت (جدول شماره ۲۳).

طی همین دوره جمعیت فعال در بخش صنایع و معادن از حدود ۲۱ درصد کل جمعیت فعال کشور در سال ۱۳۳۸ به ۳۳/۴ درصد آن افزایش پیدا کرد و سهم صنایع و معادن در تولید ناخالص داخلی از ۹/۶ درصد در سال ۱۳۳۹ به ۲ برابر یعنی ۱۵/۷ درصد رسید (جدول ۲۳). همچنین جمعیت فعال در بخش خدمات از حدود ۲۴ درصد کل جمعیت فعال کشور در سال ۳۸ به ۳۱ درصد در سال ۵۶ افزایش داشت و سهم خدمات در تولید ناخالص داخلی طی همین مدت از ۷/۲۸ درصد به ۸/۳۴ درصد رسید.

از تمام فوق نشان میدهد که طی دوره مورد بحث، جمعیت فعال در بخش کشاورزی کشور کاهش چشمگیری پیدا کرده است و در عوض جمعیت شاغل در بخشهای صنعت و معدن و خدمات افزایش یافته است. کاهش سریع جمعیت فعال در بخش کشاورزی و افزایش آن در دو بخش دیگر، حاکی از بسط مناسبات سرمایه داری و گسترش اقتصاد کالائی است. البته رشد سریع بخش خدمات در میان سایر بخشهای اقتصاد کشور باید بعنوان یکی از ویژگیهای اقتصاد تک محصولی و وابسته ایران مورد ارزیابی قرار گیرد. رشد شدت ناهماهنگ اقتصاد ایران و وجود احصرهای خفّانی در تولید سبب شده است که بدنبال رشد بخش صنایع، بخش خدمات با سرعتی بیشتر و بگونه‌ای بیمارگونه متورم شود و بالاترین سهم را در میان سایر بخشهای اقتصادی در تولید ناخالص داخلی بخود اختصاص دهد.

بررسی تغییرات در جمعیت شاغل کشور طی سالهای ۶۲-۱۳۵۵، (جدول ۱۴) نشان میدهد که طی سالهای مورد بحث بر میزان بیکاری در کشور افزوده شد و نسبت آن از ۳/۱۵ درصد کل جمعیت فعال کشور در سال ۱۳۵۵ به ۹/۱۲ درصد آن در سال ۱۳۶۲ رسید. طی این مدت بیکاری در شهرهای کشور بیشتر از روستاها افزایش داشت و نسبت آن از ۲/۵ درصد کل فعالین شهرها به ۵/۱۱ درصد آن رسید. بررسی آمارهای مورد بحث طی سالهای ۶۲-۱۳۶۱ مبین آنست که طی این مدت میزان بیکاری در شهر و روستا بشدت بیشتری افزایش یافته است و جمعیت فعال در بخش کشاورزی که از سال ۱۳۵۵ تا ۱۳۶۱ حدود ۴/۵ درصد افزایش داشت، بیش از ۵/۱ درصد کاهش پیدا کرده است. این کاهش ناشی از مهاجرت افزایش یافته از روستا به شهر بدلیل مرج و مرج در سازمان تولید در روستا، عدم حل مساله

زمین و کمبودهای تولیدی و غیر تولیدی بوده است. همچنین رشد بیکاری در شهرهای طی سالهای ۱۳۶۰ و ۱۳۶۲ در رابطه با ادامه جنگ و کاهش فعالیت‌های تولیدی و بحران اقتصادی کشور قابل بررسی است.

بررسی سهم طبقات و اقشار مختلف در کل جمعیت شافل در سال ۱۳۵۵ شمائی روشنتر از وضع اقتصادی کشور ارائه میدهد. در سال ۱۳۵۵، ۳/۳۵ درصد یعنی بیش از ۳ میلیون نفر از کل نیروی شافل را کارگران تشکیل میدادند. از این تعداد ۲۱۸۹ هزار نفر در صنعت، ۶۶۳ هزار نفر در کشاورزی و ۲۵۷ هزار نفر در بخش خدمات مشغول بکار بودند. بیش از نصف ۳ میلیون کارگران شافل در کل کشور در روستاها اشتغال داشته‌اند (پرولتاریای کشاورزی، کارگران شافل در صنایع کوچک روستائی)، و حدود ۱/۵ میلیون نفر آنها نیز در شهرها بکار مشغول بودند. از این ۱/۵ میلیون نفر ۲۲۴/۱ میلیون نفر در صنایع شهری کار میکردند (جدول ۱۱ و ۱۵).

طی سالهای ۵۵-۱۳۵۱ از تعداد کارکنان مستقل و کارفرمایان نزدیک به ۱۳ درصد کاسته شد. این کاهش بطور عمده ناشی از ورشکستگی و تعطیل واحدهای کوچک (کارکنان مستقل = خرده بورژوازی) (۱۱)، ادا قام بعضی از آنها در هم و وسعت پیدا کردن واحدهای تولیدی بزرگتر (کارفرمایان = بورژوازی) بوده است (جدول ۱۱). این مساله در رابطه با پیرو سه رشد سرمایه داری و تمرکز یافتن واحدهای تولیدی قابل توضیح است.

همچنین طی این سالها از تعداد کارکنان نامیلی بدون مزد ۶/۴ درصد کاسته شد. کاهش تعداد کارکنان نامیلی بدون مزد که بطور عمده اقتصاد آنها، اقتصاد خانگی است، بنوبه خود حاکی از تضعیف مناسبات ماقبل سرمایه داری در اقتصاد کشور است.

همه‌ترین روندها در صنایع کشور

در سال ۵۳-۱۳۵۲ در بخش صنایع کشور در مناطق شهری حدود ۲۵۸ هزار کارگاه وجود داشت که ۸۲۴ هزار نفر مزد و حقوق بگیر در آن بکار مشغول بوده‌اند. از این تعداد کارگاه‌ها نزدیک به ۲۵۱ هزار واحد آن یعنی ۲/۹۷ درصد کل کارگاه‌های مورد بحث کمتر از ۱ کارکن داشته، یعنی در واقع کارگاه‌ها و صنایع خانگی و نیمه دستی بوده‌اند. این امر نشان میدهد که رشد تولید سرمایه داری در آن زمان هنوز قادر نشده بود موقعیت پراکنده واحدهای کوچک اقتصادی را که ویژگی اقتصاد طبیعی است از میان بردارد. بدین ترتیب تا آن زمان هنوز در بخش صنعت که پیشرفته‌ترین بخش اقتصاد کشور بود، تولیدات تابع بازارهای محلی و کوچک بوده است و این مساله مبین سطح پائین رشد سرمایه داری در کشور ماست (جدول ۱۶ و ۱۷). در این سال تعداد کارگاه‌هایی که بیش از ۱ کارکن در آن مشغول

کار بوده اند، بالغ بر ۷۴۰۰ واحد یعنی ۲/۸ در صد کل کارگاه های صنعتی کشور را تشکیل میداد (جدول ۱۷).

بررسی آمارهای مربوط به کارگاه های بزرگ صنعتی کشور (ده کارکن و بیشتر) طی سالهای ۶۲-۱۳۵۸ نشان میدهد که تعداد این کارگاه های سالهای ۱۳۵۸، ۵۹ و ۶۰ افزایش یافته و در سالهای ۶۱ و ۶۲ نسبت به سال ۶۰ کاهش پیدا کرده است (جدول ۱۸). علت این امر را باید در سیطره بورژوازی تجاری بر اقتصاد کشور و محدود شدن فعالیت سرمایه های کوچک، و رشکستگی تعدادی از این کارگاه ها بدلیل کمبود مواد اولیه و نیمه ساخته جستجو کرد. تعداد واحدهای مورد بحث در سال ۶۲ بیشتر از ۷ هزار واحد بوده که بیش از ۴۳ درصد آنرا واحدهائی با کارکنان ۱۰ تا ۲۰ نفر و ۳/۲ درصد آنرا واحدهائی با بیش از ۵۰۰ کارکن تشکیل میداد (جدول ۲۱). در این دوره تعداد مزد و حقوق بگیران در واحدهای صنعتی بزرگ از حدود ۴۱۵ هزار نفر در سال ۵۸ به حدود ۵۷۳ هزار نفر در سال ۱۳۶۲ افزایش یافت. از این تعداد حدود ۵۰۴ هزار نفر را کارگران تشکیل میدادند. همچنین به میزان سرمایه گذاریهای این واحدها نیز سرعت افزوده شد، بطوریکه در سال ۱۳۶۱ این واحدها بیش از ۸ میلیارد تومان سرمایه گذاری کردند.

در سال ۱۳۶۲، ۸۶/۲ در صد کل کارگاه های مورد بحث متعلق به بخش خصوصی و ۱۳/۸ در صد بقیه دولتی بودند. اما ارزش تولیدات بخش دولتی ۶۶/۹ درصد و بخش خصوصی ۳۳/۱ درصد کل ارزش تولیدات کارگاه های مزبور بود. این در حالیکه نزدیک به ۶۰ درصد سرمایه گذاریها در کارگاه های صنعتی متعلق به دولت انجام گرفته است (جدول ۲۰).

بررسی ارقام فوق نشان میدهد که طی سالهای ۵۲-۱۳۶۲، (جدول ۱۶، ۱۷، ۱۸، ۱۹، ۲۰)، بر تعداد واحدهای بزرگ صنعتی کشور به میزان قابل ملاحظه ای افزوده شد. تعداد پرتاریای صنعتی ایران از حدود ۳۵۰ هزار نفر در سال ۱۳۵۲ (آمار تقریبی است) به بیش از ۵۰۰ هزار نفر در سال ۱۳۶۲ رسید و تمرکز آن در واحدهای صنعتی بزرگ افزایش یافت؛ اما هلیرقم این هنوز از حدود ۷۰۰۰ واحد بزرگ صنعتی کشور، نزدیک به یک سوم آن یعنی ۲۲۶۴ واحد بین ۱۹-۱۰ کارکن داشته و تعداد واحدهائی که ۵۰۰ کارکن و بیشتر در آنها مشغول کارند ۲۶۲ واحد یعنی حدود یک بیست و هفتم کل واحدها را تشکیل میدهند (جدول ۲۱).

بخش اعظم واحدهای صنعتی بزرگ ۵۰۰ کارکن به بالا، که دارای کارائی بالائی هست، به بخش دولتی تعلق دارد. این واحدها در حالیکه ۱۳/۸ درصد کل واحدهای بزرگ صنعتی را تشکیل میدهند، ۶۶/۹ درصد ارزش تولیدات را به خود اختصاص داده اند. این امر نشانگر نقش قدرتمند بخش دولتی در

صنایع و ضعف بخش خصوصی است. بخش خصوصی هلیر فم اینکه $۸۶/۲$ درصد کل واحدهای صنعتی بزرگ را در اختیار دارد $۳۳/۱$ درصد کل ارزش تولیدات کارگاه‌های صنعتی بزرگ را ایجاد میکند. بعلاوه این امر حاکی از بکارگیری تکنیک دستی و پائین، بارآوری نازل و عقب ماندگی گروه هظیمی از کارگاه‌های صنعتی بزرگ است. از این گذشته وجود ناهماهنگی در بخش اقتصاد کشور را نیز به نمایش میگذارد (جدول ۲۵).

بررسی تعداد و ارزش افزوده کارگاه‌های بزرگ صنعتی کشور به تفکیک رشته فعالیت آنها طی سالهای ۱۳۵۰-۶۱ نشان میدهد که بخش اعظم کارگاه‌های بزرگ صنعتی، در گروه صنایع سبک از قبیل مواد غذایی و نوشیدنیها، دخانیات، صنایع نساجی، پوشاک و چرم و صنایع محصولات معدنی فیر فلزی (سفال سازی، شیشه، صنایع گوناگون دستی) که اغلب واحدهائی با تکنیک پائین اند، متمرکز بوده است. طی دوره مورد بررسی تعداد کارگاه‌های فعال در صنایع مورد بحث بیشترین رشد را داشته اند و در سال ۱۳۶۱، $۱/۴$ درصد از کل کارگران و $۵/۵$ درصد ارزش افزوده واحدهای صنعتی بزرگ کشور را بخود اختصاص داده اند.

در همین مدت تعداد واحدهای فعال در رشته‌های صنایع ماشین آلات یا تجهیزات، ابزار و محصولات فلزی، صنایع شیمیائی و صنایع تولید فلزات اساسی که در واقع جز صنایع جدید بصواب می‌آیند افزوده شد. تعداد کارگران شاغل در این کارگاه‌ها در سال ۱۳۶۱، $۳۳/۳$ درصد کل کارگران شاغل در کارگاه‌های بزرگ صنعتی و سهم ارزش افزوده رشته‌های یاد شده $۳۸/۵$ درصد ارزش افزوده کارگاه‌های بزرگ صنعتی بوده است (جدول ۲۲).

بر اساس آمارهای جدید طی سالهای ۶۵-۱۳۶۱ برای ۸۱۲۴ کارگاه صنعتی پروانه تاسیس و یا توسعه صادر گردیده است. مجموع میزان سرمایه گذاری واحدهای مزبور طی دوره مورد بررسی حدود ۴۶ میلیارد تومان و تعداد کارکنان آنها حدود ۱۵۱ هزار نفر بوده است. ارقام نشان میدهد که متوسط تعداد کارگران هریک از این واحدها حدود ۱۲ نفر و متوسط سرمایه گذاری آنها حدود $۳/۲$ میلیون تومان بوده است (جدول ۲۲ مکرر).

بدین ترتیب هلیر فم رشد قابل ملاحظه بخش صنعت کشور، طی دهه ۵۰، در سال ۱۳۶۱ هنوز بخش اعظم ارزش افزوده کارگاه‌های بزرگ صنعتی کشور، توسط واحدهای نسبتاً سنتی و با تکنیک پائین ایجاد میشده است. توجه به این امر در ارزیابی از سطح رشد سرمایه داری در ایران دارای اهمیت جدی است.

در بررسی رشد کمی و کیفی پروولناریای ایران طلسطی دهه ۶۲-۱۳۵۲ باید توجه داشت که بخش

قابل ملاحظه ای از کارگران صنعتی کشور که در پی رفرم ارضی از روستاها به شهر و به صنایع جذب شدند، دارای منشأ روستائی اند. طبقه کارگر ایران بخصوص طی این دوره با تعداد زیادی از کارگران جوان با وابستگی‌ها و فرهنگ روستائی انباشته شد. تراکم کارگران در واحدهای کوچک که اغلب به شیویه سنتی به تولید می‌پردازند، مبین درجه تمرکز و کیفیت پرولتاریای صنعتی کشور است. در سال ۱۳۶۱ بخش بزرگی از کل کارگران کارگاه‌های بزرگ صنعتی در کارگاه‌های تولیدکننده مواد غذایی، پوشاک و چرم، صنایع محصولات معدنی غیر فلزی نظیر سفال سازی و غیره که با تکنیک دستی و نیمه دستی به تولید می‌پردازند، اشتغال داشته‌اند (جدول ۲۲).

تولید ناخالص داخلی و سهم بخش‌های اصلی اقتصاد کشور در آن

بررسی تغییرات تولید ناخالص داخلی بر حسب فعالیتهای اصلی اقتصادی طی سالهای ۱۳۳۸-۵۶ (جدول ۲۳) نشان دهنده آنست که ارزش افزوده تولید ناخالص داخلی بدون احتساب نفت به قیمت ثابت از ۴۵۱ میلیارد ریال در سال ۱۳۳۸ به حدود ۲۳۸۵ میلیارد ریال در سال ۱۳۵۶ افزایش داشته است. طی همین مدت ارزش افزوده بخش صنعت حدوداً برابر و ارزش افزوده بخش کشاورزی کمی بیشتر از ۲ برابر شد.

شش برابر شدن ارزش افزوده تولید ناخالص داخلی طی سالهای ۱۳۳۸-۵۶، با توجه به اینکه صادرات غیر نفتی ایران محدود می‌باشد نشانگر افزایش مصرف و وسعت رشد بازار داخلی است. این امر همچنین مبین آن نیز هست که میزان بیشتری از درآمدهای قابل تصرف مردم به سیکل مبادله وارد شده، بازار داخلی گسترش یافته و اقتصاد کالائی و مناسبات سرمایه داری رشد قابل ملاحظه‌ای کرده است.

طی سالهای ۱۳۳۸-۵۶، سهم بخش کشاورزی در تولید ناخالص داخلی از $\frac{۲۴}{۳}$ درصد به $\frac{۸}{۷}$ درصد کاهش یافت و سهم بخش صنایع و معادن و خدمات بترتیب از $\frac{۶}{۹}$ درصد به $\frac{۱۵}{۷}$ درصد و از $\frac{۲۸}{۷}$ درصد به $\frac{۳۴}{۸}$ درصد کل تولید ناخالص داخلی افزایش پیدا کرد. کاهش سهم بخش کشاورزی در تولید ناخالص داخلی و افزایش سهم بخش‌های صنعت و خدمات، حاکی از محدود شدن سهم اقتصاد خانگی و تولید به شیوهِ های سنتی است که بطور همده در روستاها صورت می‌پذیرد. این امر همچنین نشان دهنده محدود شدن دامنه تاثیر اقتصاد بسته روستائی در کل اقتصاد کشور و در نتیجه تضعیف مناسبات ماقبل سرمایه داری در روستاها و گسترش بیشتر مناسبات سرمایه داری است.

از سال ۱۳۵۶ تا ۱۳۶۱ آهنگ رشد بخش کشاورزی افزایش پیدا کرد و ارزش افزوده آن از ۴۲۷ میلیارد ریال در سال ۵۶ به ۴۳۶ میلیارد ریال در سال ۶۱ رسید. طی این مدت رشد بخش صنایع و

معادن نزدیک به صفر و ارزش افزوده آن تغییری نداشت. بخش خدمات دارای رشد منفی بود و ارزش افزوده بخش نفت کاهش قابل ملاحظه‌ای پیدا کرد (جدول ۲۳). رشد متوسط هزینه‌های مصرف خصوصی و دولتی طی سالهای ۶۱-۱۳۵۶ رو به کاهش گذار دو طبعاً بازار داخلی را محدود و شتاب رشد سرمایه‌داری در کشور را کاهش داد (جدول ۲۴).

در این مدت همچنین میزان تشکیل سرمایه ثابت ناخالص داخلی کاهش چشمگیری یافت و از ۱۰۸۳ میلیارد ریال در سال ۱۳۵۶ به ۶۱۸/۵ میلیارد ریال در سال ۱۳۶۱ تقلیل یافت. این امر نیز بنوبه خود در تقلیل رشد سرمایه‌داری در کشور تاثیر جدی داشته است (جدول ۲۴).

طی سالهای ۵۶-۱۳۴۴ میزان تشکیل سرمایه ثابت ناخالص داخلی بسرعت افزایش یافت و حدوداً ۵/۶ برابر شد. در اینمیان میزان سرمایه‌گذاری در بخش صنایع و معادن از سایر بخشهای مهم اقتصادی بیشتر بود و حدوداً ۷ برابر گردید. میزان سرمایه‌گذاری در بخش خدمات نیز نزدیک به ۷ برابر و در بخش کشاورزی نزدیک به ۵ برابر شد. بدین ترتیب ارزش افزوده سه بخش عمده اقتصاد کشور در تولید ناخالص داخلی افزایش قابل ملاحظه‌ای پیدا کرد. تناسب بین ارزش افزوده بخش صنعت و بخش کشاورزی تغییر زیادی یافت و ساخت اقتصادی کشور تغییر جدی پیدا کرد.

روند رشد سرمایه‌داری در بخشهای اصلی اقتصاد کشور طی سالهای ۵۶-۱۳۴۴، پس از انقلاب بطور قابل ملاحظه‌ای رو به کاهش گذار (جدول ۲۵ و ۲۶).

نفت

درآمد ارزی کشور از صادرات نفت طی دهه ۵۰ تغییر زیادی کرد و از ۲/۱ میلیارد دلار در سال ۱۳۵۰ به ۸/۳ میلیارد دلار در سال ۱۳۵۲ و ۲۱ میلیارد دلار در سال ۵۳ رسید. درآمدهای حاصل از صادرات نفت پس از انقلاب به میزان قابل ملاحظه‌ای کاهش یافت و در سال ۱۳۶۰ به ۱۱/۹ میلیارد دلار رسید. اما مجدداً از سال ۵۹ تا ۶۱ تولید و صادرات نفت افزایش یافت (جدول ۲۷ و ۲۹) اما در سالهای بعد بعثت بحران جهانی بازار نفت و تاثیر جنگ ایران و عراق بشدت کاهش یافت.

ارزش افزوده بخش نفت در تولید ناخالص داخلی در سال ۱۳۳۸ برابر ۲۶۳ میلیارد ریال یعنی ۴۹/۸ درصد کل تولید ناخالص داخلی کشور بود. این رقم در سال ۱۳۵۶ به ۱۳۶۲/۷ میلیارد ریال یعنی ۳۶/۳ درصد تولید ناخالص داخلی و در سال ۱۳۶۱ به میزان ۵۲۶/۸ میلیارد ریال کاهش پیدا کرد. این در حالی بود که کل کارکنان صنعت نفت در سال ۱۳۳۸ برابر ۵/۰ درصد جمعیت فعال کشور، در سال ۱۳۵۶ برابر ۶/۰ درصد آن و در سال ۱۳۶۱ حدوداً ۱/۵ درصد آن بوده است (جدول ۲۳ و ۲۸).

درآمد ارزی حاصل از نفت، بخصوص افزایش فوق العاده آن طی دهه‌ی ۵۰، تأثیرات بسیار مهمی بر اقتصاد کشور داشته است. درآمد نفت زمینه و امکانات لازم را برای ورود کالاهای مصرفی، واسطه‌ای و سرمایه‌ای به کشور فراهم نمود، رشد سرمایه‌داری را شتاب داد، اقتصاد کشور را تا حد قابل ملاحظه‌ای با اقتصاد جهانی سرمایه‌داری در آمیخت، اتکاء یک جانبه اقتصاد کشور به نفت بر ناهماهنگی بخشهای اقتصادی شدت بخشید و بخش خدمات را گسترش فزاینده‌ای داد. درآمد نفت و افزایش آن نقش دولت را در اقتصاد کشور به میزان قابل ملاحظه‌ای بالا برد و زمینه رشد غیر دموکراتیک سرمایه‌ای (رشد از بالا) را هر چه بیشتر فراهم کرد. (۱۳)

صادرات و واردات

بررسی ترکیب واردات کشور طی سالهای ۶۱-۱۳۳۸ نشانگر آنست که طی این مدت واردات کالاهای مصرفی حدود ۱۲ برابر، واردات کالاهای سرمایه‌ای نزدیک به ۳۴ برابر و واردات کالاهای واسطه‌ای حدود ۲۲ برابر افزایش داشته است (جدول شماره ۳۰ و ۳۱ مکرر). در این میان سهم واردات کالاهای واسطه و کالاهای سرمایه‌ای از کالاهای مصرفی بیشتر بود. این مساله حاکی از آنست که همراه با رشد سریع سرمایه‌داری در کشور، بر میزان اتکاء اقتصاد کشور بخصوص بخش صنعت بر تکنولوژی خارجی افزوده شده است. بررسی مقایسه‌ای سهم کالاهای وارداتی، سرمایه‌ای و واسطه‌ای، روشن میسازد که کالاهای سرمایه‌ای وارداتی عمدتاً در صنایع مونتاژ نوپای کشور طی این دوره مورد استفاده قرار گرفته است و کیفیت سرمایه‌گذار یجابگونه‌ای بوده که نیاز به کالاهای واسطه‌ای را بر مراتب افزونتر از نیاز به کالاهای سرمایه‌ای گسترش داده است. این امر تأثیرات قابل ملاحظه‌ای بر تشدید ناهماهنگی‌های رشد اقتصادی کشور، ممانعت از رشد بازار خارجی و محدود ساختن انباشت سرمایه در داخل کشور، که از خصوصیات اقتصادهای تک محصولی است، داشته است.

طی سالهای ۶۱-۱۳۵۹ میزان واردات کشور نوسان داشت. میزان واردات در سال ۱۳۵۹ نسبت به سال ۱۳۵۶ کاهش زیادی پیدا کرد. در این میان میزان کاهش واردات کالاهای سرمایه‌ای از همه بیشتر و مقدار کاهش واردات کالاهای مصرفی از همه کمتر بود. طی سالهای ۶۱-۱۳۵۹ سهم واردات کالاهای واسطه‌ای در کل واردات نسبت به سایر اقلام واردات بیشتر بود. در سال ۱۳۶۱ بیش از نصف کل واردات کشور را کالاهای واسطه‌ای تشکیل میداد. این امر عمدتاً بدلیل تلاش حکومت برای راه اندازی کارخانجات مونتاژی و ایجاد کارگاه‌های صنعتی جدید بر اساس صدور موافقت نامه‌های اصولی توسط وزارت صنایع بوده است (جدول ۳۰). (۱۴)

کسری تراز بازرگانی (ارزش کل صادرات بدون مواد نفتی منهای ارزش کل واردات) طی سالهای ۱۳۵۷-۱۳۵۸ بدلیل کاهش واردات کشور کاهش پیدا کرد ولی از سال ۱۳۵۹ رو به افزایش گذاشت و در سالهای ۶۰ و ۶۱ افزایش بیشتر نسبت به سال ۱۳۵۶ یافت (جدول ۳۱).

طی سالهای پس از انقلاب، کشورهای آلمان غربی، ژاپن و انگلستان، عمده ترین صادر کنندگان کالا به ایران بودند. در سال ۱۳۶۱ ترکیه سومین صادر کننده کالا به کشور بود (جداول ۳۲، ۳۳، ۳۴ و ۳۵).

در مجموع سهم و نقش صادرات غیر نفتی نسبت به صادرات نفتی کشور بسیار ناچیز است. این امر با توجه به ترکیب کالاهای وارداتی (جدول ۳۱) بخوبی میزان وابستگی اقتصاد ایران به نفت را بنمایش می گذارد.

بانکها، اعتبارات و نقدینگی بخش خصوصی

روند افزایش تعداد واحدهای بانکی کشور که طی سالهای ۵۷-۱۳۵۵ ادامه داشت، از سال ۱۳۵۷ به بعد رو به کاهش نهاد. کاهش تعداد واحدهای بانکی کشور در این مدت بدلیل ادغام بانکها را یکدیگر بر اساس طرح بانکداری اسلامی رژیم بوده است (جدول ۳۷)، (۱۵).

بر اساس جدول ۳۶ میزان اعتبارات بانکها به بخش خصوصی طی سالهای ۶۲-۱۳۵۸ افزایش قابل ملاحظه ای پیدا کرد. و از ۲۵۷ میلیارد تومان به ۴۲۵ میلیارد تومان بالغ شد. در این میان بیشترین اعتبارات را بانکهای تجاری پرداخت کردند. میزان اعتبارات بانکهای تجاری به بخش خصوصی طی تمام این دوره سیر صعودی داشت و از ۱۸۴ میلیارد تومان در سال ۵۸ به ۲۸۲ میلیارد تومان در سال ۶۲ افزایش یافت. میزان اعتبارات بانکهای تخصصی به بخش خصوصی از سال ۵۸ به بعد افزایش پیدا کرد، اما در تمام دوره ۶۲-۱۳۵۸ حدوداً یک دوم اعتبارات بانکهای تجاری به بخش خصوصی بود. این امر بنوبه خود مبین افزایش و رشد فعالیتهای اقتصادی در بخش تجارت، نسبت به سایر بخشها و رشته های اقتصادی بوده و نشانه گسترده دایره فعالیت اقتصادی بورژوازی تجاری است.

جدول شماره ۳۸ که ترکیب اعتبارات و اعطای بانکهای تخصصی به بخشهای مهم اقتصادی را نشان میدهد، مبین آنست که میزان اعتبارات جذب شده توسط بخش کشاورزی که طی سالهای ۵۶-۱۳۵۵ رشد قابل ملاحظه داشت با وقفه ای کوتاه در سال ۱۳۵۷، مجدداً رشد خود را ادامه داد و در سال ۱۳۶۱ بیشترین سهم را نسبت به سایر بخشها و رشتهها بخود اختصاص داد. میزان اعتبارات و اعطای به بخش صنعت و معدن پس از انقلاب کاهش زیادی پیدا کرد و در سال ۱۳۶۱ به میزان یک سوم سال ۱۳۵۶ کاهش

یافت. همچنین اعتبارات و انگذاری به بخش ساختمان ملی سالهای ۶۱-۱۳۵۷ رشد قابل ملاحظه‌ای پیدا کرد.

در این مدت (۶۲-۱۳۵۸) سپرده‌های بخش خصوصی نزد بانکها افزایش زیادی یداشت و در سال ۱۳۶۲ نسبت به سال ۵۸ حدوداً دو برابر شد.

میزان نقدینگی بخش خصوصی طی سالهای ۶۱-۱۳۵۶ حدوداً ۳۱ برابر افزایش پیدا کرد و از ۲۵۹ میلیارد تومان در سال ۱۳۵۶ به ۶۳۵ میلیارد تومان در سال ۱۳۶۱ رسید. طی این مدت حجم پول (اسکناس و مسکوک در دست مردم و سپرده‌های دیداری بخش خصوصی) نسبت به شبه پول (سپرده‌های مدت دار و پس انداز) بسیار بیشتر بود و روندی عکس سالهای ۵۶-۱۳۵۴ را طی کرد (۱۶). این امر نشانگر بی ثباتی وضع اقتصادی کشور، رشد بی‌اهتمادی مردم به ثبات اوضاع کشور، کاهش سرمایه گذاریها و فعالیتهای تولیدی و افزایش فعالیتهای تجاری و غیر تولیدی نظیر واسطه‌گری و دلالتی، تورم و... بوده است (جدول ۳۹). همچنین طی سالهای ۶۱-۱۳۵۶ ارزش افزوده خدمات بازرگانی و رستورانها و هتلها افزایش یافت و حدوداً دو برابر شد (جدول ۴۵). (۱۷)

بدین ترتیب طی سالهای پس از انقلاب (تا ۱۳۶۲) بر رشد بیمارگونه بخش خدمات نسبت به سایر بخشهای همده اقتصاد کشور افزوده شده، بطوریکه در سال ۱۳۶۱ سهم ارزش افزوده این بخش در تولید ناخالص داخلی (۱۸) تقریباً معادل با سهم ۳ بخش همده اقتصاد کشور، یعنی نفت، صنایع و معادن و کشاورزی بوده است (جدول ۲۳). این امر نشان میدهد که نامهارنگی رشد بخشهای اقتصادی شدت یافته و بر میزان فعالیتهای غیر تولیدی افزوده شده، بخش اعظم درآمدهای نفتی صرف کارهای غیر تولیدی گردیده و به پایه‌ریزی بخشهای کلیدی اقتصاد ملی، اختصاص نیافته است. جنگ بر رشد بیمارگونه بخش خدمات تاثیر بسیار جدی داشته است. همچنین باید توجه داشت که گسترده‌گی بخش خدمات بنوبه خود نمایانگر سهم بالای فعالیتهای غیر تولیدی و مشاغل حاشیه‌ای و توزیع خرد در اقتصاد کشور است.

- ۱- جدول شماره ۲، میزان اراضی کشاورزی مناطق روستائی کشور به تفکیک آبی و دیمی طی سالهای ۶۱-۱۳۵۷ رانیز نشان میدهد.
- ۲- ماخذ: مجله تحقیقات اقتصادی - انتشارات دانشگاه تهران، شماره های ۱۱ و ۱۲، شهریور ۱۳۴۴.
- ۳- ماخذ: آمارگیری کشاورزی کشور، سال ۱۳۳۹.
- ۴- سیستم مزارعه، نوعی از انتقال بهره مالکانه است که بر اساس آن تقسیم محصول بین دهقان و مالک بر اساس پنج عامل تولید زراعی یعنی آب، زمین، دام، نیروی کار انسان و بذر به نسبت سهمی که در تولید داشته اند انجام می پذیرد.
- ۵- سیستم اجاره، نوعی از انتقال بهره مالکانه است که طبق آن دهقان زمین را از مالک برای مدت معینی اجاره میکند و اجاره بهار بصورت جنسی یا نقدی پرداخت مینماید.
- ۶- بر اساس آمارهای موجود میزان زمینهای زراعی کشور در سال ۱۳۶۱ حدود ۱۳/۵ میلیون هکتار بوده است.
- ۷- بخش اعظم این زمینها از مینهای بایر تشکیل میداد.
- ۸- بعضی از مقامات حکومتی وسعت زمینهای کشت موقت را ۵۵۰ هزار هکتار اعلام داشته اند.
- ۹- اقتصاد جنسی، یعنی تولید محصول بمنظور تامین نیازهای داخلی واحد اقتصادی، از جمله خانوار،
- ۱۰- به جدول شماره ۹ مراجعه کنید.
- ۱۱- ماخذ: مرکز آمار ایران - ایران در آئینه آمار، ۱۳۶۴.
- ۱۲- تولیدکنندگان و توزیع کنندگان خرد، صاحبان مشاغل خدماتی.
- ۱۳- تعداد کارگاههای بزرگ در سال ۱۳۵۵، ۳۷۸۸ واحد و کل مزد و حقوق بگیران آنها در این سال حدود ۲۴۶ هزار نفر بوده اند (جدول ۲۴).
- ۱۴- نقش بخش نفت در اقتصاد ایران و مدل رشد اقتصاد کشور، حائز اهمیت جدی است و باید جداگانه

مورد بررسی مشروح قرار گیرد .

۱۴- تعداد موافقت های اصولی صادر شده توسط وزارت صنایع جهت تاسیس کارخانجات صنعتی در کل کشور طی ۹ ماهه اول سال ۱۳۶۲ برابر ۳۱۱۱ موافقت نامه و طی اول سال ۶۳ برابر ۱۸۲۹ موافقتنامه بوده است (جدول شماره ۴۱).

۱۵- بررسی نقش سرمایه مالی در پروسه رشد سرمایه داری در ایران ، بخصوص از نیمه دوم دهه ۴۰ به اینطرف و بررسی نقش بانکها و چگونگی ارتباط و میزان در هم آمیزی سرمایه های صنعتی ، بانکی و تجاری نیاز به بررسی دقیق و همه جانبه بر مبنای آمار و اطلاعات گسترده تر دارد که فعلا در دسترس نیست .

در آستانه انقلاب ۳۵ بانک مستقل در کشور فعالیت داشت ، در این میان بانک توسعه صنعتی و معدنی ایران که با مشارکت ۱۵ بانک از جمله بانکهای آمریکائی ، فرانسوی ، ژاپنی ، آلمانی ، انگلیسی ، هلندی و ... و دولت ایران و بخش خصوصی ایجاد گردیده بود ، باضافه بانک اعتبارات صنعتی که بانکی تماماً دولتی بود از مهم ترین بانکهای کشور محسوب میشدن که نقش بسیار با اهمیتی در تأمین اعتبارات دراز مدت برای صنایع کشور بعهده داشتند .

بانکهای جدیدی نیز از سال ۱۳۵۰ به بعد با سرمایه های مشترک (خارجی و بخش خصوصی) در کشور ایجاد گردیدند که بطور عمده در خدمت صنایع مونتاژی جدید بودند (بانکهای صنایع ، داریوش ، توسعه سرمایه گذاری ایران ، ایران و قرب و بانک بین المللی ایران از آن جمله بودند) .

۱۶- میزان نقدینگی بخش خصوصی در حال حاضر بیش از ۱۵۰۰ میلیارد تومان تخمین زده میشود .
۱۷- آمارهای مربوط به میزان سرمایه گذارها و میزان اشتغال در بخش خدمات پس از انقلاب در دسترس نبود ، با دستیابی به آمار و ارقام مورد بحث طبعا تصویر کاملتری از وضع این بخش بدست خواهد آمد .

۱۸- باید توجه داشت که در سیستم اقتصاد سوسیالیستی ، ارزش افزوده بخش خدمات ، جز تولید ناخالص داخلی بحساب نمی آید (به استثناء حمل و نقل ، خدمات پزشکی و ...) .

جدول شماره ۱ -
توزیع اراضی کشور بر حسب نوع ۱۳۳۹

میلیون هکتار	شرح
۸۱/۸	اراضی غیر قابل عمران
۷/۰	اراضی زیر کشت سالانه دائمی
۹/۴	اراضی آیش
۱۸/۱	چنگلها
۱۰/۱	مراتع
۲۳/۱	اراضی بایر قابل عمران
۱/۰	اراضی بیشه زانر
۴/۴	اراضی شهرها، راهها، ریدخانهها
۱۶۴/۶	ود ریاجها و ... جمع

مأخذ: مرکز آمار ایران - سالنامه آماری کشور - سال ۱۳۴۶

جدول شماره ۲ -
اراضی کشاورزی مناطق روستایی کشور ۶۱-۱۳۵۷ (هزار هکتار)

سال / توزیع	جمع	آبی	دیم
۱۳۵۷	۱۴۸۶۷	۵۶۱۲	۹۲۵۶
۱۳۵۸	۱۵۹۰۸	۵۹۹۲	۹۹۱۶
× ۱۳۵۹	۱۳۷۱۳	۴۹۴۸	۸۷۶۵
۱۳۶۰			
۱۳۶۱	۱۴۸۴۵	۵۶۸۵	۹۱۶۱

مأخذ: مرکز آمار ایران - ایران در آئینه آمار - ۱۳۶۴

* - شامل استانهای گیلان - کردستان و خوزستان نمیباشد *

جدول شماره ۳ -

نسبت استفاده از ماشین دام و نیروی انسانی در تولید کشاورزی در ۳ استان
درصد - ۱۳۳۹

منطقه	دام	ماشین	دام و ماشین	نقطه نیروی انسانی
خوزستان	۸۵	۱	۲	۱۲
مازندران	۶۶	۱۴	۱۷/۵	۲/۵
گیلان	۸۸	۰/۵	۲	۹

مأخذ - دانشگاه تهران - مجله تحقیقات اقتصادی - آبان ۱۳۴۳

جدول شماره ۴ -

اشکال بهره برداری از زمینهای کشاورزی - سال ۱۳۳۹

درصد

شکل بهره برداری	بر حسب تعداد %	بر حسب مساحت %
رعیتی	۴۳/۴	۵۴/۸
اجسارهای	۱۲/۵	۷/۴
ملکسی	۳۳/۵	۲۶/۲

مأخذ - آمارگیری کشاورزی کشور - سال ۱۳۳۹

جدول شماره ۵ -

توزیع بهره برداریهای کشاورزی در سالهای ۲۹ - ۵۵ - ۱۳۶۱

۱۳۶۱			۱۳۵۵			۱۳۳۹			طبقات بهره برداری
د رصید مساحت	د رصید تعداد اد	تعداد اد به هزار خانوار	د رصید مساحت	د رصید تعداد اد	تعداد اد به هزار خانوار	د رصید مساحت	د رصید تعداد اد	تعداد اد به هزار خانوار	
۱۰۰	۱۰۰	۳۱۵۳/۹	۱۰۰	۱۰۰	۲۹۹۳/۳	۱۰۰	۱۰۰	۳۲۱۸/۵	کل خانوارهای روستایی
—	—	۴۹۸/۱	—	۱۷	۵۱۳	—	۱۵/۸	۵۰۸	بهره برداران بی زمین
—	—	۲۶۵۵/۸	—	—	۲۴۸۰	—	۵۸/۳	۱۸۷۷/۲	بهره برداران با زمین
۶/۵	۴۷/۸	۱۲۶۹/۴	۴/۳	۳۴/۶	۸۵۶/۵	۵	۴۰	۷۴۸/۸	کمتر از ۱ هکتار
۱۵/۲	۲۳/۵	۶۲۳/۸	۱۰/۵	۱۹	۵۴۱/۶	۱۳/۷	۲۵/۳	۴۷۴/۵	۱ تا کمتر از ۵ هکتار
۲۱/۵	۱۵/۴	۴۰۷/۹	۱۸/۱	۱۴/۲	۴۲۷/۹	۲۱/۲	۱۸/۱	۳۴۰	۵ تا کمتر از ۱۰ هکتار
۴۳/۵	۱۲/۷	۳۳۹/۴	۴۵/۷	۱۴/۲	۴۲۸	۴۶/۴	۱۶	۳۰۱/۵	۱۰ تا کمتر از ۵۰ هکتار
—	—	۱۱/۱	۶/۴۷	۰/۵۴	۱۶/۳	۵	۴	۸/۴	۵۰ تا کمتر از ۱۰۰ هکتار
۷/۷	۲	۴/۲	۱۴/۹۳	۳/۲	۹/۶	۸/۷	۲	۴/۱	۱۰۰ هکتار به بالا

مأخذ - با استفاده از - مرکز آمار ایران - آمار کشاورزی سال ۱۳۳۹
 مرکز آمار ایران - آمارگیری کشاورزی سال ۱۳۵۵
 مرکز آمار ایران - آمارگیری کشاورزی سال ۱۳۶۱

جدول شماره ۶ -

تعداد تراکتور، کمباین و تیلر موجود در کل کشور در سالهای

مختلف

سال	تراکتور	کمباین	تیلر
۱۳۲۹	۶۰۰۰	—	—
۱۳۵۲	۳۳۰۷۰	۲۲۴۰	۲۱۴۷۷
۱۳۵۶	۵۹۱۶۲	۳۱۱۹	۳۷۷۰۸
۱۳۵۸	۷۵۶۰۷	۳۴۲۰	۴۱۳۰۶
*۱۳۶۱	۹۷۴۶۴	۳۲۰۰	۷۵۰۶۵

مآخذ - سالنامه آماری کشور - ۱۳۶۱ -
- نشریه تحقیقات اقتصادی شماره ۱۲، ۱۱ شهریور ۱۳۴۴

* شامل استانهای آذربایجان غربی و کردستان نمیباشد.

جدول شماره ۷ -

نسبت زمینهای زیر کشت شخم شده با تراکتور به کل زمینهای زیر کشت

در سال ۱۳۵۳

نسبت زمین زیر کشت شخم شده با تراکتور به کل زمینهای زیر کشت (درصد)	طبقات بهره برداری
۱۴/۶	کمتر از یک هکتار
۲۱/۶	یک تا کمتر از ۲ هکتار
۴۳/۸	دو تا کمتر از پنج هکتار
۵۴/۸	پنج تا کمتر از ده هکتار
۶۷/۶	۱۰ تا کمتر از پنجاه هکتار
۷۷	۵۰ تا کمتر از ۱۰۰ هکتار
۱۰۰	صد هکتار به بالا

مآخذ - نتایج آمارگیری کشاورزی، سرشماری کشاورزی سال ۱۳۵۳

توزیع بهره برداریهای زیر بر حسب نحوه کار در سال ۱۳۵۳

طبقه بهره برداری	جمع	درصد بهره برداریهای که کلیه کارهای آن توسط اعضای خانوار انجام میشود	درصد بهره برداریهای که قسمتی از کارهای آن توسط اعضا خانوار انجام میشود	درصد بهره برداریهای که قسمتی از کارهای آن توسط کارگران مزد و حقوق بگیران انجام میشود
کمتر از یک هکتار	۱۰۰	۷۴/۸	۲۰/۸	۴/۴
یک تا کمتر از دو هکتار	۱۰۰	۶۱/۱	۳۴/۶	۴/۳
دو تا کمتر از پنج هکتار	۱۰۰	۶۱/۲	۳۴/۱	۴/۷
پنج تا کمتر از ده هکتار	۱۰۰	۵۵	۴۰/۷	۴/۲
ده تا کمتر از پنجاه هکتار	۱۰۰	۴۴/۲	۴۸/۵	۷/۳
پنجاه تا کمتر از ۱۰۰ هکتار	۱۰۰	۱۷/۹	۴۵/۴	۳۶/۷
۱۰۰ هکتار به بالا	۱۰۰	۸/۹	۲۷/۱	۶

مأخذ - آمارگیری کشاورزی، سرشماری کشاورزی سال ۱۳۵۳

توزیع بهره برداریهای با زمین بر حسب وضع فروش محصولات سالانه
در سال ۱۳۵۳

طبقه بهره برداری	جمع	تولیدات بفروش نمیرسد	نصف بیشتر تولیدات به فروش میرسد
کمتر از یک هکتار	۱۰۰	۵۵/۵	۱۸/۶
یک تا کمتر از دو هکتار	۱۰۰	۳۹/۵	۲۲
دو تا کمتر از پنج هکتار	۱۰۰	۵۱/۱	۲۲/۳
پنج تا کمتر از ده هکتار	۱۰۰	۵۹/۲	۱۴/۳
ده تا کمتر از ۵۰ هکتار	۱۰۰	۴۸/۴	۲۳/۴
۵۰ تا کمتر از صد هکتار	۱۰۰	۱	۹۷/۱
صد هکتار و بالاتر	۱۰۰	۳	۹۶/۸

مأخذ - نتایج آمارگیری کشاورزی، سرشماری کشاورزی سال ۱۳۵۳

جدول شماره ۱۰ -

جمعیت کل کشور

۱۳۶۰		۱۳۵۶		۱۳۴۸		
درصد	هزار نفر	درصد	هزار نفر	درصد	هزار نفر	
۵۴/۵	۲۶۹۵۲	۴۷/۷	۱۶۴۶۳	۳۳/۴	۷۰۱۲	مناطق شهری
۴۵/۵	۲۲۸۱۲	۵۱/۱	۱۷۹۹۵	۶۶/۱	۱۳۶۳۲	مناطق روستایی
۱۰۰	۴۹۷۶۵	۱۰۰	۳۴۴۵۸	۱۰۰	۲۱۲۰۴	کل کشور

مأخذ - بانک موزی ایران ، حسابهای ملی ایران - ۵۶-۱۳۴۸ ، ۱۳۶۰ و سرشماری سال ۱۳۶۵

جدول شماره ۱۱ -

توزیع و سهم طبقات و اقشار مختلف رکل جمعیت شاهد در سالهای ۱۳۵۱ و ۱۳۵۵

۱۳۵۵		۱۳۵۱		طبقات و اقشار
درصد	هزار نفر	درصد	هزار نفر	
۳۳/۵	۳۰۲۹	۴۶/۱	۳۵۲۰	کارکن مستقل و کارفرما
	۱۰۷۴		۹۴۷	شهر
	۱۹۵۷		۲۵۷۳	روستا
۳۵/۳	۳۱۰۹	۱۸/۵	۲۱۷۷	کارگران
	۱۵۳۲		۱۲۱۴	شهر
	۱۵۷۷		۹۶۳	روستا
۱۱/۲	۹۸۲	۱۵/۸	۱۳۰۴	کارکنان فامیلی بد و مزد
	۸۲		۱۲۸	شهر
	۹۰۰		۱۰۷۴	روستا
۱۸/۵	۱۶۲۵	۹/۵	۷۲۶	حقوق بگیران دولتی و خصوصی
۰/۴		۰/۱		فعالینهای نامشخص

مأخذ - بررسی نتایج سرشماری نفوس و مسکن ۱۳۵۵ نتایج آمارگیری نیروی انسانی ۱۳۵۱ و ۰۰۰

جدول شماره ۱۲ -

جمعیت شامل و فعال در فعالیتهای اقتصادی

فعالیتهای اقتصادی	۱۳۳۸		۱۳۵۶	
	هزار نفر	د درصد	هزار نفر	د درصد
کشاورزی	۲۲۸۰	۵۲	۲۹۶۶	۲۲/۱
صنایع و معادن	۱۳۱۷	۲۰/۹	۳۰۸۵	۲۳/۴
نفت	۳۰	۰/۵	۵۶	۰/۶
خدمات	۱۵۰۳	۲۳/۸	۲۸۱۷	۲۱
جمعیت شامل	۶۱۲۹	—	۸۹۷۴	—
بیکاری	۱۷۹	۲/۸	۲۷۰	۲/۹
جمعیت فعال	۶۴۰۸	۱۰۰	۹۳۴۴	۱۰۰

بانک مرکزی ایران - حسابهای ملی ایران - ۵۶-۱۳۳۸-۱۳۶۰

جدول شماره ۱۳ -

جمعیت کشور بر حسب گروههای سنی در چهار مقطع زمانی (هزار نفر)

گروه سنی	سرشماری ۱۳۳۵		سرشماری ۱۳۴۵		سرشماری ۱۳۵۵		برآورد برای ۱۳۶۴
	جمعیت	د درصد	جمعیت	د درصد	جمعیت	د درصد	
جمع	۱۸۹۵۵	۱۰۰/	۲۵۷۸۹	۱۰۰/	۳۳۷۰۹	۱۰۰/	۴۲۰۷۱
۴-۰	۳۳۴۸	۱۷/۷	۴۵۵۶	۱۷/۷	۵۴۳۰	۱۶/۱	۷۴۰۷
۵-۹	۲۸۲۳	۱۴/۹	۴۲۳۳	۱۶/۴	۵۲۷۷	۱۵/۶	۵۸۸۷
۱۰-۱۴	۱۸۲۲	۹/۶	۳۰۹۸	۱۲/۰	۴۳۰۳	۱۲/۸	۴۹۴۶
۱۵-۱۹	۱۴۲۲	۷/۵	۲۱۸۱	۸/۳	۳۶۰۰	۱۰/۷	۴۲۴۵
۲۰-۲۴	۱۴۹۷	۷/۹	۱۷۲۳	۶/۷	۲۷۹۲	۸/۳	۳۶۱۳
۲۵-۲۹	۱۵۱۸	۸/۰	۱۶۹۹	۶/۶	۲۱۱۲	۶/۳	۳۰۶۸
۳۰-۳۴	۱۳۸۶	۷/۳	۱۷۲۳	۶/۷	۱۷۰۷	۵/۱	۲۶۱۳
۳۵-۳۹	۱۸۰۵	۵/۷	۱۴۶۱	۵/۷	۱۶۲۷	۴/۸	۲۲۲۰
۴۰-۴۴	۸۶۳	۴/۶	۱۳۶۰	۵/۳	۱۶۶۹	۵/۰	۱۸۷۶
۴۵-۴۹	۷۷۸	۴/۱	۸۶۶	۳/۳	۱۳۸۹	۴/۱	۱۵۷۲
۵۰-۵۴	۶۶۹	۳/۵	۷۶۷	۳/۰	۱۳۲۹	۳/۹	۱۳۰۱
۵۵-۵۹	۵۵۵	۲/۹	۴۳۷	۱/۷	۷۰۴	۲/۱	۱۰۵۱
۶۰-۶۴	۴۳۲	۲/۰	۶۹۱	۲/۷	۵۸۴	۱/۷	۸۲۰
۶۵ و بالاتر	۷۵۹	۴/۰	۹۶۳	۳/۸	۱۱۸۶	۳/۵	۱۴۵۳

مآخذ - مرز آمار ایران - ایران در آئینه آمار ۱۳۶۴

جسد ول شماره ۱۴ -

میزان اشتغال و بیکاری کشور به تفکیک مناطق شهری و روستایی ۱۳۵۵

۱۳۶۱ و ۱۳۶۲

سرشماری ۱۳۵۵			سرشماری ۱۳۶۱			سرشماری ۱۳۶۲			
کل	شهری	روستایی	کل	شهری	روستایی	کل	شهری	روستایی	
۲۹/۱	۲۷/۳	۳۰/۶	۲۹/۵	۲۴/۵	۳۵/۰	۲۹/۲	۲۵/۲	۳۳/۴	درد فعالیت عمومی (درد فعالین جمعیت کل شهری و روستایی)
۸۹/۸	۹۴/۸	۸۵/۸	۸۵/۱	۹۱/۱	۸۰/۴	۸۷/۱	۸۸/۵	۸۵/۹	درد اشتغال به جمعیت فعال
۱۰/۳	۵/۲	۱۴/۲	۱۴/۹	۸/۹	۱۹/۶	۱۲/۹	۱۱/۵	۱۴/۱	درد بیکاری به جمعیت فعال

مآخذ - مرز آمار ایران - تازه‌های آماری مرداد ۱۳۶۴

جسد ول شماره ۱۵ -

توزیع کارگران شامل بر حسب رشته فعالیت (شهر و روستا) و کل کشور در سالهای

۱۳۵۵

توزیع کارگران شامل بر حسب رشته سال	کل کشور			صنعت			کشاورزی			خدمات		
	جمع	شهر	روستا	جمع	شهر	روستا	جمع	شهر	روستا	جمع	شهر	روستا
۱۳۵۵	۳۱۱۰	۱۵۳۲	۱۵۷۷	۱۱۸۹	۱۳۳۴	۹۵۵	۶۶۳	۹۱	۵۷۲	۲۵۷	۲۰۷	۵۰

مآخذ - بر اساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۵۵

جسد ول شماره ۱۶ -

توزیع کارکنان دارگاههای صنعتی دایر شهری در سالهای ۱۳۵۲-۳۰ * (نفر)

جمع	۱ - ۱۰	۱۰ - ۹۹	۱۰۰ تا ۴۹۹	۵۰۰ به بالا
کارکنان	۸۲۴۱۸۳	۴۷۲۵۰۹	۱۱۰۱۲۸	۷۷۳۱۴

مآخذ - نتایج سرشماری از دارگاههای جامعه شهری کل کشور ۱۳۵۲-۵۳

وزارت دارو و امور اجتماعی
* - بجز نفت، ساختمان آب و برق و گاز
- ۲۶ -

جسد اول شماره ۱۷ -

توزیع تعداد ود رصده کارگاههای دایر بخش صنعت بر حسب بعد کارگاه در

مناطق شهری سالهای ۱۳۵۲-۱۳۵۱

تعداد کارگاههای صنعتی	جسم	۱ - ۹	۱۰ - ۴۹	۵۰ - ۴۹۹	۵۰۰ به بالا	اظهاری نشده
۲۵۸۴۴۸	۲۵۱۱۴۲	۵۹۸۶	۱۱۴۷	۱۶۷	۶	
درصد	۱۰۰	۹۷/۲	۲/۳	۰/۴	—	۰/۱

مآخذ - نمایر سرشماری از کارگاههای جامعه شهری کل کشور
وزارت کار و امور اجتماعی ۱۳۵۲-۵۳

جسد اول شماره ۱۸ -

اطلاعاتی درباره کارگاههای بزرگ صنعتی کشور سالهای ۱۳۵۰ - ۱۳۰۰
(۱۰ کارکن و بیشتر)

سال	۱۳۵۰	۱۳۵۸	۱۳۵۹	۱۳۶۰	۱۳۶۱	۱۳۶۲
تعداد کارگاههای بزرگ صنعتی کشور (واحد)	۳۷۸۸	۴۵۰۲	۵۸۸۰	۷۵۲۱	۶۹۳۸	۷۱۳۸
عدد مزد و حقوق بگیسران	۳۴ ۱۰۴	۴۱۴ ۵۶۶	۴۷۳ ۵۶۲	۵۸۱ ۴۴۱	۵۳۸۹۰۱ (۲)	۵۷۳۲۰۲
درصد رشد تعداد کارگاهها هر سال نسبت به سال قبل (۱) ۱۳۵۳-۱۰۰	—	-۱۷/۱	۳۰/۶	۲۸	-۷/۸	۲/۷
میزان سرمایه گذاری جدید (میلیون ریال)	۱۵۸۷۷	۵۸۹۸۹	۴۹۱۳۶	۶۶۴۹۹	۸۰۳۰۱	—

مآخذ - با استفاده از : مرکز آمار ایران - ایران در آئینه آمار ۱۳۶۴

مرکز آمار ایران - آمار کارگاههای بزرگ صنعتی (۱۱-۱۳۵۸)

مرکز آمار ایران - سالنامه آماری کشور ۱۳۶۱

مرکز آمار ایران - نازهای آماری مرداد ماه سال ۱۳۶۳

مرکز آمار ایران - نازهای آماری مرداد ماه سال ۱۳۶۴

توضیحات : ۱- درصد رشد متوسط کارگاههای صنعتی بزرگ طبق سالهای ۱۳۵۰-۶۲ معادل ۳۱/۲ درصد بوده است.

۲- عدد کارگران شاغل در کارگاههای بزرگ صنعتی در سال ۱۳۶۱ بالغ بر ۴۷۴۶۳۹ نفر بوده است.

جسد اول شماره ۱۹ -

توزیع کارگاههای بزرگ صنعتی کشور بمنظور تعداد مزد و حقوق بگیران سال ۱۳۶۲
(۱۰ نفر کارکن و بیشتر)

تعداد کارکنان	تعداد مزد و حقوق بگیران	۵۰۰ نفر یا کمتر	۴۹۹ - ۱۰۰	۹۹ - ۱۰	تعداد مزد و حقوق بگیران (نفر)
۵۰۳۹۷۰	۵۷۳۲۰۳	۲۶۲	۷۵۸	۵۲۷۸	تعداد کارگاهها

مآخذ - مرکز آمار ایران - آمار کارگاههای بزرگ صنعتی ۱۳۶۲

جسد اول شماره ۲۰ -

اطلاعاتی درباره کارگاههای بزرگ صنعتی تحت مدیریت بخش عمومی و خصوصی ۱۳۶۲
(۱۰ کارکن و بیشتر) (درصد)

تعداد کارگاهها	متوسط تعداد مزد و حقوق بگیران	مزد و حقوق سایر پرسنل - خدماتی و نظافتی	ارزش مواد خام و تجهیزات مصرفی	ارزش تولیدات	ارزش سرمایه گذاری جدید
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
۱۳/۸	۶۷/۲	۷۱/۹	۶۴/۶	۶۶/۹	۵۹
۸۶/۲	۲۲/۸	۲۸/۱	۳۵/۴	۳۳/۱	۴۱

مآخذ - مرکز آمار ایران - تازههای آمار - شماره ۵ - مرداد ماه ۱۳۶۴

جسد اول شماره ۲۱ -

توزیع کارگاههای بزرگ صنعتی کشور بمنظور تعداد کارکنان ۱۳۶۲
(۱۰ نفر کارکن و بیشتر)

تعداد کارکنان	۱۹ - ۱۰	۲۹ - ۲۰	۴۹ - ۳۰	۹۹ - ۵۰	۴۹۹ - ۱۰۰	۹۹۹ - ۵۰۰	تعداد کارکنان و بیشتر
۲۲۶۴	۹۱۵	۹۴۹	۱۱۵۰	۷۵۸	۱۰۵	۱۰۷	تعداد کارگاهها

مآخذ - مرکز آمار ایران - آمار کارگاههای بزرگ صنعتی ۱۳۶۲

تعداد کارگاههای بزرگ صنعتی کشور و ارزش افزوده آنها به تفکیک فعالیت

۱۱ - ۱۳۵۰ (کارگاههای ۱۰ کارکن و بیشتر)

رشته فعالیت	۱۳۵۰		۱۳۶۱	
	تعداد کارگاهها	ارزش افزوده	تعداد کارگاهها	ارزش افزوده
جمع	۲۷۸۸	۷۰۵۲۸	۶۹۳۸	۷۷۰۸۸۷
صنایع مواد غذایی، آشامیدنیها و خانگیات	۶۸۹	۱۹۵۳۷	۹۹۷	۱۲۸۶۸۸
صنایع نساجی، پوشاک و چرم	۱۰۲۷	۱۳۳۴۱	۱۲۲۳	۱۹۲۸۳۸
صنایع چوب و محصولات چوبی	۱۹۳	۱۲۰۸	۱۹۹	۱۲۹۶۳
صنایع کاغذ، مطبوعات و صحافی	۱۸۶	۲۴۶۹	۲۳۶	۲۴۴۶۶
صنایع شیمیایی	۲۰۸	۱۳۵۴۳	۵۵۲	۸۱۲۲۹
صنایع محصولات معدنی غیر فلزی، بجز فکروز، معادنیفت و زغال سنگ	۹۱۱	۴۸۷۶	۲۶۵۸	۱۱۳۶۰۹۰
صنایع تولید فلزات اساسی	۵۵	۳۰۶۲	۶۹	۳۳۵۹۷
صنایع ماشین آلات، ابزار و محصولات فلزی و تجهیزات	۴۷۸	۱۲۲۴۸	۹۷۳	۱۸۲۱۸۰
صنایع متفرقه	۴۱	۲۲۴	۳۱	۱۲۳۴
کل مزد و حقوق بگیران	۲۴۱۰۷	—	۵۳۸۰۹	—
تعداد کارگران	—	—	۴۷۴۳۹	—

مأخذ - مرکز آمار ایران - سالنامه آماري سال ۱۳۵۵

مردم آمار ایران - تازههای آماري مرداد ۱۳۶۳

مردم آمار ایران - تازههای آماري مرداد ۱۳۶۴

جدول شماره ۲۲ (مردم) -

تعداد پروانههای تأسیس، تعداد کارکنان و میزان سرمایه کارگاههای صنعتی جدید

چهار توسعه یافته ۶۵ - ۱۳۶۱

سال	۱۳۶۱	۱۳۶۲	۱۳۶۳	۱۳۶۴	۱۳۶۵
کل صنایع (واحد)	۱۶۷۸	۲۰۶۵	۱۹۴۳	۱۳۵۱	۱۰۸۲
میزان سرمایه (میلیون ریال)	۴۹۱۷۱	۵۸۷۴۰	۵۵۶۴۰	۴۸۵۰۰	۵۱۲۷۶
تعداد کارکنان (هزار نفر)	۲۰	۲۴	۲۰	۱۴	۲۳

مأخذ - وزارت صنایع - معاونت طرح و برنامه - دفتر آمار و بررسیهای آماری

تازههای آمار شهریور ۱۳۶۶

جسد اول شماره ۲۳ -

تولید ناخالص داخلی، درآمد ناخالص ملی و درآمد سرانه بر حسب فعالیت‌های اصلی اقتصادی

۱۳۳۸-۶۱، به قیمت‌های ثابت سال ۱۳۵۲ (میلیارد ریسمال)

	۱۳۶۲		۱۳۶۱		۱۳۵۶		۱۳۳۸	
	ارزش افزوده، درصد سهم	ارزش افزوده، درصد سهم	ارزش افزوده، درصد سهم	ارزش افزوده، درصد سهم	ارزش افزوده، درصد سهم	ارزش افزوده، درصد سهم	ارزش افزوده، درصد سهم	
	داخلی	داخلی	داخلی	داخلی	داخلی	داخلی	داخلی	
کشاورزی (۱)	۱۲	۴۲۹	۱۳	۴۳۶	۸/۷	۲۲۷/۳	۲۴/۳	۱۶۱
صنایع و معادن (۲)	۲۰	۶۸۳	۱۹	۵۹۰	۱۵/۷	۵۹۱/۶	۶/۹	۵۳/۴
نفت (۳)	۱۵	۵۳۱	۱۷	۵۲۱/۸	۳۶/۳	۱۳۱۲/۷	۴۹/۸	۲۶۳/۷
خدمات (۴)	۵۳	۱۸۳۳	۵۱	۱۵۴۱/۲	۳۴/۸	۱۲۴۲/۴	۲۸/۷	۹۷/۳
کسرویشود؛ کاروند احتسابی		۵۹/۱		۵۹/۴	۴/۹	۱۸۱/۴	۰/۸	۵/۷
تولید ناخالص داخلی به قیمت عوامل (۱)		۳۴۱۷۸		۲۰۶۰۳	۱۰۰	۳۷۲/۶	۱۰۰	۶۶۵/۷
تولید ناخالص داخلی بدوینخت، به قیمت عوامل		۲۸۸۷۷		۲۵۱۲/۵		۲۲۷۹۹		۴۰۱
درآمد ناخالص ملی به قیمت بازار		۳۹۲۰۷		۳۵۰/۳		۳۹۳۲/۶		۵۱۲/۲
درآمد خالص ملی (درآمد ملی)		۳۰۹۷/۵		۳۶۶/۵		۳۲۶۱/۲		۴۴۷/۶
جمعیت کل کشور (هزار نفر)		۴۲۰۷		۳۳۹۰۷		۳۴۴۵۷		۲۱۲۰۴
درآمد سرانه (هزار ریسمال)		۷۵		۷۹/۵		۱۰۵/۷		۲۱/۱

مآخذ - بانک مرکزی ایران، حساب‌های ملی ایران ۵۶ - ۱۳۳۸، ۱۳۶۰

- مرکز آمار ایران - ایران در آئینه آمار ۱۳۶۴

* - جمعیت کشور در سال ۶۱ - مرکز آمار ایران، ایران در آئینه آمار ۱۳۶۲

* - ارقام سال ۶۲ - بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران - برآورد های اولیه

تولید و هزینه ملی در سال ۱۳۶۲

توضیحات: ۱- در تمام جداول این نوشته موارد زیر را در نظر بگیرید:

- ۱- کشاورزی شامل زراعت، دامپروری، جنگلداری، ماهیگیری و شکار است.
- ۲- صنایع و معادن، شامل صنعت، معدن، ساختمان، آب و برق و گاز است.
- ۳- نفت شامل درآمدهایی است که از اکتشاف، استخراج، تولید و توزیع موارد نفتی مایه عوامل تولید ایرانی شده است.
- ۴- خدمات شامل حمل و نقل و ارتباطات، بانکداری، بیمه و دلالی بازرگانی داخلی، کرایه مسکن و خدمات مصنوعی است.

جدول شماره ۲۴ -

هزینه ملی به قیمت ثابت سال ۱۳۵۲ (میلیارد ریال) - ۶۱ - ۱۳۵۶

شرح	۱۳۵۶	۱۳۵۷	۱۳۵۸	۱۳۵۹	۱۳۶۰	۱۳۶۱	۱۳۶۲
هزینه مصرف خصوصی	۱۶۷۴/۰	۱۷۴۵/۰	۱۵۲۵/۹	۱۴۵۹/۷	۱۵۴۸/۳	۱۶۴۲/۹	۱۸۰۵/۵
هزینه مصرف دولتی	۸۳۶/۹	۷۹۷/۳	۱۳۶/۷	۵۰۸/۴	۶۰۱/۹	۵۸۳/۶	۵۷۲/۱
تشکیل سرمایه ثابت ناخالص داخلی	۱۰۸۳/۱	۹۲۸/۳	۵۷۵/۸	۵۵۳/۷	۵۶۵/۸	۶۱۸/۵	۸۵۹/۶
تعمیر و موجودیها	-۲۱۷/۰	-۳۰۸/۷	۵۳/۶	۳۰۶/۶	۴۳۷/۹	۳۶۴/۲	۵۰۸/۳
خالص مباد را نتلاها و حتماً	۹۴/۷	۶۷/۰	۱۸۲/۶	-۳۴۲/۹	-۴۴۷/۱	-۱۰۰/۷	-۳۶۶/۱
اشتیاقات آماری	۳۸۱/۹	۱۳۰/۸	۹۴/۶	۷۹/۳	-۳۴/۱	-۲۴/۴	۱۰۷/۳
هزینه ناخالص داخلی تولید ناخالص داخلی	۳۸۳/۶	۳۳۵/۷	۳۰۳/۲	۲۳۷/۹	۲۶۷/۷	۳۰۸۴/۱	۳۴۸۶/۷
خالص درآمد عوامل تولید از خارج	-۳۷/۷	-۷۱/۹	۵۸/۶	۲۲/۷	۵۱/۶	۳۱/۱	۴۷/۷
نتیجه رابطه مباد با زارگانی	۱۰۷/۷	-۰۰/۷	۲۵۵/۱	۲۵۶/۷	۲۶۹/۵	۳۳۵/۲	۳۸۶/۳
هزینه ناخالص ملی تولید ناخالص ملی	۳۹۲/۶	۳۳۸/۷	۳۳۸/۹	۲۹۳/۳	۲۹۷/۸	۳۴۵/۴	۳۹۲۰/۷

مأخذ - مرکز آمار ایران - ایران در آئینه آمار سال ۱۳۶۲
مرکز آمار ایران - ایران در آئینه آمار سال ۱۳۶۴

جدول شماره ۲۵ -

میزان تشکیل سرمایه ثابت ناخالص داخلی بر حسب بخشهای اقتصاد به قیمت ثابت سال ۱۳۵۲ (۵۸-۱۳۴۴)

بخشهای اقتصادی	۱۳۴۴		۱۳۵۶		۱۳۵۸		۱۳۶۲
	میلیارد ریال	درصد	میلیارد ریال	درصد	میلیارد ریال	درصد	میلیارد ریال
کشاورزی	۱۰	۶	۴۶/۷	۳	۳۵/۷	۳	۶۲/۲
نفت و گاز	۱۹/۶	۱۱/۸	۸۶/۷	۸	۴۱/۹	۳	۳۹/۲
صنایع و معادن	۸۴/۲	۵۰/۶	۵۹۳/۵	۵۴/۸	۱۵۴/۷	۲	۳۱۸/۲
صنعت و معدن	۱۶/۳	۹/۸	۱۶۸/۱	۱۵/۵	۵۷/۴	۱	۷۹/۶
آب و برق	۶/۸	۴/۱	۱۴۴/۵	۱۳/۳	۹۷/۳	۱	۵۰/۹
ساختمان	۶۱/۱	۳۶/۷	۲۸/۹	۲۵/۹	۲۳۴/۹	۷	۲۸۷/۷
خدمات	۵۲/۵	۳۱/۶	۳۵۶/۱	۳۲/۹	۲۱۰/۶	۹	۳۳۹/۹
حمل و نقل	۳۴/۶	۲۰/۸	۱۶۷/۲	۱۵/۵	۸۷/۲	۴	۲۱۶/۴
ارتباطات	۱/۴	/۹	۳۲/۶	۳	۸/۳	۲	۲۰/۳
سایر	۱۶/۵	۹/۹	۱۵۶/۳	۱۴/۴	۱۱۵/۱	۲	۱۰۳/۲
جمع	۱۶۶/۳	۱۰۰	۱۰۸۳/۱	۱۰۰	۱۰۷/۸	۱۰۰	۸۵۹/۶

مأخذ - مرکز آمار ایران - سالنامه آماری ۱۳۵۹

بانک مرکزی ایران - حسابهای ملی - ۵۶-۱۳۳۸ منتشره ۱۳۶۰
بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران - اداره حسابهای اقتصادی

میزان سرمایه گذاری و براند از ملی در سالهای ۵۸ - ۱۳۴۹ (میلیارد ریال)
 قیمت ثابت ۱۳۵۲

سال	تولید ناخالص ملی به قیمت عوامل	براند از ملی	سرمایه گذاری (۱)
۱۳۴۹	۱۱۲۰/۳	۳۴۴/۷	۲۸۶/۰
۱۳۵۰	۱۳۹۶/۴	۵۰۴/۹	۳۳۴/۹
۱۳۵۱	۱۶۷۰/۰	۶۸۳/۰	۴۱۰/۶
۱۳۵۲	۲۲۹۰/۹	۱۱۵۰/۳	۴۶۳/۳
۱۳۵۳	۳۰۱۵/۸	۱۳۵۶/۱	۵۲۹/۵
۱۳۵۴	۳۰۵۶/۳	۱۱۶۰/۰	۸۷۴/۶
۱۳۵۵	۳۷۲۹/۳	۱۳۸۲/۲	۱۱۸۱/۲
۱۳۵۶	۳۸۱۲/۶	۱۰۳۰/۸	۱۰۸۳/۱
۱۳۵۷	۳۲۲۷/۴	۴۲۴/۵	۸۳۶/۳
۱۳۵۸	۳۳۴۴/۶	۱۰۱۲/۳	۶۷۷/۸
۱۳۵۹			۵۵۳/۸
۱۳۶۰			۵۶۲/۸
۱۳۶۱			۶۱۸/۵
۱۳۶۲			۸۵۹/۶

مآخذ - مرکز آمار ایران - سالنامه آماری ۱۳۵۹

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران - اداره حسابهای اقتصادی

توضیح - (۱) - تشکیل سرمایه ثابت ناخالص در داخل

جدول شماره ۲۷ -

تولید و صادرات نفت خام و درآمد ایزن کشور از صادرات نفت و گاز ۶۱-۱۳۰۶

شرح	سال	تولید (۱) (میلیون بشکه)	صادرات (میلیون بشکه)	درآمد
				(میلیون بشکه)
	۱۳۰۶	۲۰۶۷	۱۸۷۶	۲۰/۹
	۱۳۰۸	۱۲۶۰	۹۰۸	۱۹/۳ ^(۱)
	۱۳۰۹	۶۳۷	۲۷۶	۱۲/۱
	۱۳۱۰	۵۲۶	۳۴۰ ^(۱)	۱۱/۹
	۱۳۱۱	۹۸۰	۶۱۰ ^(۱)	۰۰۰

مأخذ - مرکز آمار ایران - ایران در آئینه آمار ۱۳۱۳

مرکز آمار ایران - ایران در آئینه آمار ۱۳۱۴

توضیحات - (۱) - قسمتی از درآمد ایزن سال ۱۳۰۹ از بابت صادرات نفت در سال ۱۳۰۸ بجا آمده است.
 (۲) - از مرداد ماه ۱۳۱۰ مقداری نفت خام نیز به پالایشگاههای خارج از کشور مانند پالایشگاه عدن در یمن و موزانیک تحویل گردیده که پس از تصفیه مقداری از آن به کشور وارد و بقیه در بازارهای جهانی فروخته شده است. متوسط نفت خام تحویلی به پالایشگاه خارج از کشور در سال ۱۳۱۰ حدود ۱۴۰ هزار بشکه در روز و در سال ۱۳۱۱ ۴۳۶ هزار بشکه در روز بوده است.

جدول شماره ۲۸ -

دارکنان صنعت نفت ایران به تفکیک ۶۲ - ۱۳۱۰ (نفت)

شرح	سال	۱۳۱۰	۱۳۱۱	۱۳۱۲
				(ت)
کل دارکنان صنعت نفت		۶۶۳۷۲	۷۷۰۶۷	۸۲۰۹۲
واحدهای ستاد و وزارت نفت		۳۰۲	۳۱۷	۳۱۷
شرکت ملی نفت شمال		۲۰۶۸۲	۲۱۳۹۳	۲۷۶۱۰
شرکت های گاز و پتروشیمی		۱۲۱۷۰	۱۳۳۹۷	۱۴۳۹۶
شرکت های فرعی		۵۶۰۶	۵۳۰۲	۹۷۱۱

مأخذ - مرکز آمار ایران - تازه های آماری - مرداد ماه ۱۳۱۴

جدول شماره ۲۹ -

درآمد ارزی دهساله ایران از صادرات نفت و گاز تا پایان سال ۱۳۵۹
(میلیارد دلار)

سال	درآمد	سال	درآمد
۱۳۵۰	۲/۱	۱۳۵۵	۲۰/۷
۱۳۵۱	۲/۵	۱۳۵۶	۲۰/۹
۱۳۵۲	۸/۳	۱۳۵۷	۱۸/۱
۱۳۵۳	۲۱/۰	۱۳۵۸	۱۹/۳
۱۳۵۴	۲۰/۰	۱۳۵۹	۱۲/۱ ^(۱)

مأخذ - مرکز آمار ایران - سالنامه آماری ۱۳۵۹

توضیح - (۱) - قسمتی از درآمد ارزی سال ۱۳۵۹ از بابت صادرات نفت رسال ۱۳۵۸ بوده است.

جدول شماره ۲۹ (مکمل) -

درآمد ارزی ایران از صادرات نفت و گاز ۱۳ - ۱۳۶۰
(میلیارد دلار)

سال	درآمد
۱۳۶۰	۱۲/۴
۱۳۶۱	۲۰/-
۱۳۶۲	۲۰/-
۱۳۶۳	۱۶/۱

مأخذ - گزارش اقتصادی و ترازنامه بانک مرکزی

جدول شماره ۲۰ -

واردات برحسب نوع مصرف به قیمت استیف ۱۳۳۸ - ۶۱

(به قیمت جاری)

۱۳۶۱		۱۳۶۰		۱۳۵۹		۱۳۵۶		۱۳۳۸		نوع مصرف
د درصد	میلیارد ریال	د درصد	میلیارد ریال	د درصد	میلیارد ریال	د درصد	میلیارد ریال	د درصد	میلیارد ریال	
۲۲/۶	۲۲۶/۴	۲۳/۲	۲۵۱/۴	۲۶/۸	۲۰۷/۹	۱۸/۴	۱۹۰/۱	۳۰	۱۲/۵	کالاهای مصرفی
۱۹/۴	۱۹۵/۳	۱۵/۹	۱۷۲/۰	۱۶/۸	۱۳۰/۶	۲۷/۵	۲۸۴/۲	۲۰/۷	۸/۶	کالاهای سرمایه‌های
۵۸	۵۸۰/۵	۶۰/۹	۶۵۸/۴	۵۶/۴	۴۳۸/۲	۵۴/۱	۵۵۹/۳	۴۹/۳	۲۰/۵	کالاهای واسطه‌ای
۱۰۰	۱۰۰۲/۳	۱۰۰	۱۸۱/۹	۱۰۰	۷۷۶/۸	۱۰۰	۱۳۳/۱	۱۰۰	۲۱/۶	جمع

ماخذ - بانک مرکزی ایران - حسابهای ملی ایران ۵۶-۱۳۳۸ - منتشره ۱۳۶۰

مرکز آمار ایران - ایران در آئینه آمار مرداد ۱۳۶۳

مرکز آمار ایران - ایران در آئینه آمار مرداد ۱۳۶۴

ارزش مبادلات خارجی کشور ۶۱ - ۱۳۵۶ (میلیارد ریال)

موزنما ارزش (0)	مبادلات				واردات	سال
	نسبت مبادلات مواد نفتی به کل %	مواد نفتی	بدون مواد نفتی	کل		
-۹۹۰/۱	۹۳/۵	۱۲۹/۱	۴۴/۰	۱۷۳/۲	۱۰۳۴/۲	۱۳۵۶
-۶۹۴/۱۰	۸۳/۴	۱۹۱/۲	۳۸/۱	۲۲۹/۴	۷۳۲/۲	۱۳۵۷
-۶۲۷/۳	۳۹/۰	۳۶/۴	۵۷/۱	۹۳/۵	۶۸۴/۴	۱۳۵۸
-۷۳۰/۸	۵۱/۵	۴۸/۷	۴۵/۹	۹۳/۶	۷۷۱/۸	۱۳۵۹
-۱۰۵۴/۹	۲۷/۰	...	۱۰۸۱/۹	۱۳۶۰
-۹۷۸/۴	۲۳/۸	...	۱۰۰۲/۳	۱۳۶۱

مأخذ - مرکز آمار ایران - ایران در آئینه آمار - ۱۳۶۳

مرکز آمار ایران - ایران در آئینه آمار - ۱۳۶۴

توضیح - (۱) - موازنه ارزش برابر است با ارزش کل صادرات بدون مواد نفتی منهای ارزش کل واردات

جسد ول شمسهاره ۳۱ (مکرر) -

رشد و ترکیب واردات گمرکی (رشد متوسط دوره)
درصد

۱۳۵۸ - ۶۱	۱۳۵۷	۱۳۵۲ - ۵۶
۹	-۳۲/۴	۳۶/۶
۷/۹	-۲۷/۶	۴۵/۱
۱/۵	-۲۱/۶	۴۸/۳

مأخذ - آمار بازرگانی خارجی جمهوری اسلامی ایران

جدول شماره ۲۲ -

ارزش واردات از ده کشور اول صادرکننده کالاها ایران
(میلیون ریال)

کشور	واردات
آلمان غربی	۱۹۸۲۵۰
ایالات متحده	۱۶۰۷۲۶
ژاپن	۱۶۳۹۷۲
انگلستان	۷۲۸۸۰
ایتالیا	۵۷۲۱۱
فرانسه	۴۱۷۰۰
هلند	۳۴۵۲۲
سوئیس	۳۱۴۲۷
بلژیک	۲۴۵۵۷
شوروی	۱۹۲۴۹

ماخذ - مرکز آمار ایران - ایران در آینه آمار ۱۳۶۳

جدول شماره ۲۳ -

ارزش واردات از ده کشور اول صادرکننده کالاها ایران
(میلیون ریال)

کشور	واردات
آلمان غربی	۱۱۷۴۳۰
ژاپن	۷۵۹۸۸
شوروی	۵۸۶۶۵
انگلستان	۵۶۱۲۲
ایتالیا	۴۳۰۲۴
فرانسه	۳۷۷۱۱
امارات عربی	۳۳۰۰۶
سوئیس	۳۲۲۰۸
کره جنوبی	۳۰۳۵۶
اتریش	۲۵۳۹۹

ماخذ - مرکز آمار ایران - ایران در آینه آمار - ۱۳۶۴

جدول شماره ۲۴ -

ارزش واردات از ده کشور اول صادرکننده کالاها
ایران (میلیون ریال)

کشور	واردات
آلمان غربی	۱۸۰۲۶۶
ژاپن	۱۲۹۶۰۶
انگلستان	۶۸۲۲۸
ایتالیا	۵۷۲۴۰
کره جنوبی	۴۹۱۳۹
سوئیس	۴۲۴۲۷
فرانسه	۳۶۴۶۴
هلند	۳۰۵۳۹
اسپانیا	۳۲۹۸۹
امارات متحده عربی	۳۲۳۷۱

ماخذ - مرکز آمار ایران - ایران در آینه آمار ۱۳۶۴

جدول شماره ۲۵ -

ارزش واردات از ده کشور اول صادرکننده کالاها ایران
(میلیون ریال)

کشور	واردات
آلمان غربی	۱۶۳۸۵۳
ژاپن	۱۰۵۸۱۰
ترکیه	۶۵۴۵۷
انگلستان	۶۰۰۲۰
ایتالیا	۴۶۷۴۳
رومانی	۳۹۲۰۸
کره جنوبی	۳۳۸۱۴
فرانسه	۳۲۳۳۰
اسپانیا	۳۰۳۷۱
بلژیک	۲۸۶۱۴

ماخذ - مرکز آمار ایران - ایران در آینه آمار ۱۳۶۴

جسده اول شماره ۲۶ -

میزان اعتبارات بانکی به بخش خصوصی ۶۲ - ۱۳۵۸ (میلیارد ریال)

سال	اسفند ۵۸	اسفند ۵۹	اسفند ۶۰	اسفند ۶۱	اسفند ۶۲	اسفند ۵۹ به ۵۸	اسفند ۶۰ به ۵۹	اسفند ۶۱ به ۶۰	اسفند ۶۲ به ۶۱
اعتبارات بانکی به بخش خصوصی	۲۵۷۷/۴	۳۰۶۰/۴	۳۲۱۹/۵	۳۴۸۴/۹	۴۲۵۶/۶	۱۸/۷	۱۸/۷	۵/۲	۸/۲
- بانکهای تجاری	۱۸۴۴/۴	۲۰۸۵/۲	۲۱۵۱/۰	۲۳۲۴/۹	۲۸۱۹/۲	۱۳/۱	۱۳/۱	۲/۲	۸/۱
سپانکهای تخصصی	۷۳۳/۰	۹۷۵/۲	۱۰۶۸/۵	۱۱۶۰/۰	۱۴۳۷/۴	۳۳/۰	۳۳/۰	۹/۶	۸/۶
سپردهای بخش خصوصی	۲۱۲۲/۱	۳۱۰۶/۶	۳۷۰۴/۵	۴۷۰۸/۱	۵۶۰۰/۱	۲۱۸/۵	۲۱۸/۵	۱۷/۱	۱۸/۹

مأخذ - مرکز آمار ایران - تارهای آماری - مرداد ۱۳۶۴

جسده اول شماره ۲۷ -

تعداد واحدهای بانکی کشور ۶۲ - ۱۳۵۰

سال	۱۳۵۰	۱۳۵۶	۱۳۵۷	۱۳۵۸	۱۳۵۹	۱۳۶۰	۱۳۶۱	۱۳۶۲
تعداد واحدهای بانکی	۶۵۱۱	۷۸۲۸	۸۲۷۵	—	۶۵۳۰	—	۶۵۸۱	(۱) ۶۶۴۸

مأخذ - مرکز آمار ایران - ایران در آئینه آمار ۱۳۶۳

مرکز آمار ایران - ایران در آئینه آمار ۱۳۶۴

مرکز آمار ایران - سالنامه آماری ۱۳۵۹

توضیح - (۱) - آمار مربوط به شش ماهه اول سال ۶۲ است.

جدول شماره ۳۸ -

اعتبارات و وامهای اعطای شده باندهای تخصصی به بخشهای مهم اقتصاد ی ۶۱ - ۱۳۵۰
(میلیارد ریال)

شرح	۱۳۵۰	۱۳۵۶	۱۳۵۷	۱۳۵۸	۱۳۵۹	۱۳۶۰	۱۳۶۱
کشاورزی	۱۰/۳	۷۷/۱	۵۸/۳	۹۶/۵	۱۲۱/۳	۱۴۹/۶	۱۸۴/۹
صنعت و معدن	۵/۴	۶۲/۰	۳۷/۵	۷/۴	۹/۴	۱۷/۳	۱۸/۳
ساختن	۸/۱	۹۹/۷	۵۲/۸	۱۱۳/۴	۱۳۶/۹	۱۲۵/۳	۱۵۶/۷

مأخذ - مرکز آمار ایران - ایران در آئینه آمار - سال ۱۳۶۳

مرکز آمار ایران - ایران در آئینه آمار - سال ۱۳۶۴

جدول شماره ۳۹ -

تقدینگی بخش خصوصی ۶۱ - ۱۳۵۴ (میلیارد ریال)

سال	۱۳۵۴	۱۳۵۶	۱۳۵۷	۱۳۵۷	۱۳۵۹	۱۳۶۰	۱۳۶۱
تقدینگی به تفکیک							
تقدینگی بخش خصوصی	۱۱۴۵/۵	۲۰۹۷/۰	۱۵۷۸/۶	۲۵۵/۰	۴۳۳۷/۸	۵۱۱۱/۷	۱۳۵۰/۷
پول (اسکناس و مسکوک در دست مردم پسورد های دیداری بخش خصوصی)	۴۴۶/۵	۷۹۰/۵	۱۳۷/۵	۱۱۱/۵	۲۲۰/۳	۲۷۰/۷	۳۴۸/۹
سپه پول (سپه های پسراند از پسورد های مسدود دار)	۶۹۹/۰	۱۳۰۶/۵	۱۳۴۶/۱	۱۸۸/۲	۲۱۳/۵	۲۴۰/۲	۲۸۱/۸

مأخذ - مرکز آمار ایران - ایران در آئینه آمار - ۱۳۶۳

مرکز آمار ایران - ایران در آئینه آمار - ۱۳۶۴

جدول شماره ۴۰ -

ارزش افزوده و ارزش تولید خدمات بازرگانی داخلی و رستورانها و هتلها در سالهای ۱۳۰۲-۱۳۰۷
میلیارد ریال - قیمت ثابت سال ۱۳۵۳

سال	ارزش تولید	کلاهای واسطه (۱)	ارزش افزوده
۱۳۰۲	۲۹۳/۶	۱۴۴/۳	۱۴۹/۳
۱۳۰۳	۳۳۰/۱	۱۴۸/۱	۱۸۲/۰
۱۳۰۴	۳۹۸/۰	۱۷۵/۴	۲۲۲/۶
۱۳۰۵	۴۵۲/۸	۱۸۷/۹	۲۶۴/۹
۱۳۰۶	۴۸۶/۸	۲۲۷/۷	۲۵۹/۱
۱۳۰۷	۳۶۸/۷	۱۷۷/۹	۱۹۰/۸
۱۳۰۸	۳۳۰/۵	۱۶۰/۱	۱۷۰/۴
۱۳۰۹	۳۰۵/۶	۱۴۶/۲	۱۵۹/۴
۱۳۶۰ (۱)	۵۵۲/۵	۸۶/۰	۴۳۶/۵
۱۳۶۱	۵۸۰/۶	۹۲/۹	۴۸۷/۳

ماخذ - مرکز آمار ایران - سالنامه الجری - ۱۳۵۵
مرکز آمار ایران - ایران در آئینه آمار - ۱۳۶۴

- (۱) - کلاهای واسطه شامل ارزش تولید کلاهای فروش رفته، سوخت و روشنایی، حمل و نقل و سایر میبایند.
(۲) - تغییر ارقام سال ۱۳۶۰ بدلیل تغییر روش محاسبه ارزش افزوده بازرگانی است.

جدول شماره ۴۱ -

تعداد موافقتهای اصولی صادر شده توسط وزارت صنایع به تفکیک گروههای عد صنعت ۶۳-۱۳۶۲ (۱)

شرح	۱۳۶۲	۱۳۶۳
صنایع غذایی و قند	۴۰۶	۲۸۵
نساجی و چرم	۴۹۵	۲۴۰
سلولزی	۲۲۳	۸۳
شیمیایی و دارویی	۱۶۹	۴۸
کانی (عیر فلزی)	۹۰۹	۵۳۷
محصولات فلزی	۸۹۱	۵۶۴
برقی و الکترونیک	۱۸	۷۲
جمع	۳۱۱۱	۱۸۲۹

ماخذ - مرکز آمار ایران - تازههای آماری - مواد ۱۳۶۴
(۱) ارقام متعلق به ۹ ماهه اول سالهای ۶۲ - ۶۳ است.

www.iran-archive.com

سازمان فدائیان خلق ایران (اکثریت)